

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
KRIMINAALÕIGUSE, KRIMINOLOOGIA JA KOGNITIIVSE PSÜHHOLOOGIA
ÕPPETOOL

Aliis Pihkva

KAITSEÕIGUSE DIREKTIIVI NÕUETE VÕRDLUS EESTI
KRIMINAALMENETLUSÕIGUSEGA

Magistritöö

Juhendajad

Dr iur Priit Pikamäe

Dr iur Meris Sillaots

Tartu

2013

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	3
1. Direktiivi kontekst ja õiguslikud alused	6
1.1 Kaitseõiguse tähtsus kriminaalmenetluses.....	10
1.2 Direktiivi vajalikkus	14
2. Direktiivi võrdlus Eestis kehtiva seadusandlusega.....	19
2.1 Direktiivi reguleerimisala	19
2.2 Õigus kaitsjale kriminaalmenetluses	21
2.3 Õigus teatada kinnipidamisest	27
2.4 Kaitseõiguse tagamise erandid.....	32
2.5 Kaitseõigusest loobumine	36
2.6 Teiste isikute kaitseõigus	40
3. Õigus kaitsjale Euroopa vahistamismäärusega seotud toimingutes	42
3.1 Tasuta õigusabi	49
3.2 Õiguskaitsevahendid	51
4. Kaitsjale teatavaks saanud informatsiooni konfidentsiaalsus.....	54
KOKKUVÕTE	57
SUMMARY	60
KASUTATUD KIRJANDUS.....	63
KASUTATUD NORMATIIVAKTID.....	64
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA.....	65

SISSEJUHATUS

Isikute vaba liikumine on põhiõigus, mis on tagatud Euroopa Liidu kodanikele liidu aluslepingutega. Isikute vaba liikumise võimaldamisega siirduvad paljud inimesed tööle, õppima ja elama teistesse liikmesriikidesse. Samuti võivad nad sellisel juhul sattuda mõnes liikmesriigis kahtlustatava või süüdistatava rolli. Selleks, et tagada liidu kodanikele piisav kaitse ning kindlustunne, et neile on tagatud võimalus kaitsele igas liikmesriigis, tuleb kehtestada miinimumnõuded, mis peavad olema tagatud igas liikmesriigis. Käesolevas magistritöös on käsitletud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi ettepanek (edasi direktiiv)¹, mis käsitleb õigust kaitsjale ja õigust teatada kinnipidamisest. Direktiiv on osa Stockholmi programmist², mille alusel võeti 30. novembril 2009. aastal vastu teekaart³, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. Direktiiviga sätestatakse kahtlustatavatele või süüdistatavatele miinimumnõuded seoses õigusega kaitsjale ja õigusega teatada kinnipidamisest kriminaalmenetluses, mis peavad olema tagatud kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides (edasi liikmesriikides). Minimaalsete nõuete kehtestamisega vähendatakse võimalust olukordadeks, kus kahtlustatavate või süüdistatavate suhtes ei kehti liikmesriikides põhilised õigused, mis on vajalikud selleks, et nad saaksid oma õigusi vajalikul määral menetluses kaitsta ja saavutada õiglane otsus.

Eesti õiguses on õigus kaitsjale ja õigus teatada vabaduse võtmisest sätestatud juba Eesti Vabariigi põhiseadusega⁴. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 21 alusel antakse kuriteos kahtlustatavale viivitamatult võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides. Seega võib öelda, et õigus kaitsjale ning õigus vabaduse võtmisest teatada on Eesti õiguse alusel kodanike põhiõigused, mida tuleb igal juhul tagada.

---

¹ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. Euroopa Parlament ja nõukogu 2011. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011PC0326:ET:NOT> (15.03.2013).

² Stockholmi programm-avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsele. Euroopa Ülemkogu. – ELT C 115, 04.05.2010.

³ Nõukogu resolutsioon 30. november 2009, teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. 04.12.2009, 2009/C 295/01. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009G1204%2801%29:ET:NOT> (15.03.2013).

⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. – RT I 27.04.2011, 2.

Magistritöö eesmärk on esiteks analüüsida kaitseõiguse tähtsust kriminaalmenetluses ning direktiivi vajalikkust selle tagamiseks kõigis liikmesriikides. Teiseks on töö eesmärk tuvastada, kas Eesti siseriiklik õigus vastab täielikult direktiivis sätestatule või oleks vaja siseriiklikus õiguses sätteid muuta selleks, et oleks tagatud direktiivis sätestatu. Põhjuseks, miks käesoleva töö autor valis uurimisobjektiks käesoleva teema, on teema aktuaalsus. Autorile teadaolevatel andmetel pole direktiivis sätestatu ülevõtmiseks Eestis koostatud seaduseelnõud seega pole ka analüüsitud Eesti õiguse sätete vastavust direktiivis sätestatuga. Käesolev magistritöö on jaotatud neljaks peatükiks.

Töö esimeses peatükis on antud ülevaade sellest, millised on direktiivi vastuvõtmise õiguslikud alused ning milliste dokumentide kontekstis on direktiiv koostatud. Antud magistritöö raames on möödapääsmatu analüüsida kaitseõiguse tähtsust kriminaalmenetluses üldiselt. Samuti tuleb anda hinnang direktiivi vajalikkusele.

Töö teises peatükis on ühelt poolt antud ülevaade direktiivi sätetest, mis reguleerivad õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ning nende õiguste sisu. Teiselt poolt on võetud aluseks Eesti õiguses olevad vastavad sätted ning nende võrdlusena on käesoleva töö autor analüüsinud, kas need on omavahel kooskõlas.

Töö kolmandas peatükis on vaatluse alla võetud direktiivis sätestatu, mis reguleerib õigust kaitsjale Euroopa Vahistamismäärusega seotud toimingutes ning Eesti siseriikliku õiguse sätted, mis reguleerivad Euroopa Vahistamismäärusega seotud toiminguid Eestis. Samuti on vaadeldud direktiivi sätteid, mis näevad ette tasuta õigusabi ning õiguskaitsevahendid juhuks kui kahtlustatavate või süüdistatavate õigusi kaitsjale on rikutud.

Töö neljandas peatükis on analüüsitud kaitsja konfidentsiaalsuskohustust nii direktiivis sätestatu kui Eesti siseriikliku õiguses ning antud hinnang, kas vastavad sätted on kooskõlas.

Töös kasutatakse allikatena teoreetilist kirjandust, õigusakte ja kohtupraktikat. Selgitamaks välja, kas Eesti siseriiklik õigus on kooskõlas direktiivis sätestatuga peab esmalt selgitama välja direktiivis sätestatu, selle põhjendused ning seejärel on vajalik seda võrrelda Eestis kehtiva seadusandlusega. Lisaks eestikeelsele kirjandusele on töös kasutatud ka inglisekeelset kirjandust.

Magistritöös on kasutatud uurimismeetoditena teoreetilist uurimisviisi ning võrdlevat uurimisviisi. Selleks, et mõista paremini direktiivi sätestamise tähtsust tuleb esialgselt vaadata teoreetilist käsitlust ning erinevaid seisukohti kaitseõiguse tagamise kohta. Võrdleva uurimisviisiga saab tuvastada kooskõlad ja vastuolud erinevate sätete vahel.

1. Direktiivi kontekst ja õiguslikud alused

Käesolevas peatükis toob töö autor välja selle, milliste dokumentide kontekstis ning alusel on välja antud ettepanek direktiiviks, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. Samuti sisaldub käesolevas peatükis ülevaade kaitseõiguse tähtsuse kohta kriminaalmenetluses ning kavandatava direktiivi vajalikkuse kohta.

Stockholmi programm on tegevuskava Euroopa Liidu liikmesriikide jaoks, mis võimaldab tugineda liikmesriikidel eelnevatele saavutustele ning reageerida ees seisvatele väljakutsetele. Programm on kavandatud kohaldamiseks ajavahemikul 2010-2014. Stockholmi programmiga on määratletud strateegilised suunised õigusloome ja tegevuse kavandamiseks vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneval alal kooskõlas Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 68.

30. novembril 2009. aastal võeti vastu teekaart, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate ja süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. Selle teekaardi järgi on kahtlustatavate ja süüdistatavate isikute menetlusõiguste tugevdamiseks ette nähtud meetmed A-F. Meetmeks C on õigusabi ja õigusnõustamine. Teekaardi punkt C alusel on kavandatud direktiiv, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest.

Kavandatava direktiivi aluseks on Euroopa Liidu toimimise lepingu⁵ artikli 82 lõige 2, milles on sätestatud, et määral, mis see on vajalik kohtuotsuste ja õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise ning samuti politsei-ja õiguskooostöö hõlbustamiseks piiriülese mõõtmega kriminaalajades, võivad Euroopa Parlament ja nõukogu seadusandliku tavamenetluse kohaselt kehtestada direktiividega miinimumeeskirjad. Sellised eeskirjad võtavad arvesse liikmesriikide õigustraditsioonide ja -süsteemide vahelisi erinevusi. Need käsitlevad:

- a) tõendite lubatavust liikmesriikide vahel
- b) isikute õigusi kriminaalmenetluses
- c) kuriteoohvrite õigusi
- d) kriminaalmenetluse muid eriomaseid aspekte, mis nõukogu on otsusega eenevalt kindlaks määranud; asjaomase otsuse vastuvõtmisel teeb nõukogu ühehäälselt otsuse pärast Euroopa Parlamendilt nõusoleku saamist.

---

⁵ Euroopa Liidu toimimise leping. 30.03.2010, C 83/47. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:et:PDF> (02.04.2013).

Käesolevas lõikes osutatud miinimumeeskirjade vastuvõtmine ei takista liikmesriike säilitamast või kehtestamast isikutele kõrgema tasemega kaitset. Direktiivis on sätestatud miinimumeeskirjad isikute, täpsemalt kahtlustatavate ja süüdistatavate, õigustele kriminaalmenetluses. Seega on see vastavuses ja lubatav Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 82 lõige 2 punkt b-ga.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta⁶ artikkel 47 sätestab, et igaühel, kelle liidu õigusega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse, on selles artiklis kehtestatud tingimuste kohaselt õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus. Igaühel on õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Igaühel peab olema võimalus saada nõu ja kaitset ning olla esindatud. Isikule, kellel puuduvad piisavad vahendid, antakse tasuta õigusabi sellises ulatuses, mis tagab talle võimaluse kohtusse pöörduda. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 48 lg 2 sätestab kaitseõiguse, mis seisneb selles, et selle sätte alusel on iga süüdistatava õigus kaitsele on tagatud. Direktiiv sätestab õiguse kaitsja abile kahtlustatavatele või süüdistatavatele ning sellega aitab tagada Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 47 sätestatud õigust saada nõu ja kaitset, olla esindatud. Samuti tagab direktiiv artiklis 48 lg 2 sätestatud kaitseõigust.

Euroopa inimõiguste ja põhiõiguste kaitse konventsiooni⁷ artikkel 6 lõige 3 punkt b ja c sätestavad, et igal kuriteos süüdistataval on vähemalt õigus saada piisavalt aega ja võimalusi enda kaitse ettevalmistamiseks ning õigus kaitsta end ise või enda poolt valitud kaitsja abil või saada tasuta õigusabi juhul, kui õigusemõistmise huvid seda nõuavad ja süüdistataval pole piisavalt vahendeid õigusabi eest tasumiseks. Direktiiv sätestab kahtlustatavatele ja süüdistatavatele õiguse kaitsjale ning seab ka piirangu sellele, millises ulatuses liikmesriigid ei tohi kohaldada tasuta õigusabi piiravaid sätteid. Seega on direktiivis sätestatu eesmärk tagada Euroopa inimõiguste ja põhiõiguste kaitse konventsiooni artiklis 6 lõikes 3 punktides b ja c sätestatud õigusi. Samuti aitab see tagada seda, et liikmesriikides oleksid tagatud õigused, mis on sätestatud Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti⁸ artiklis 14 lõikes 3 punktides b ja d. Need sätestavad, et igaühel on õigus mis tahes temale esitatud kriminaalsüüdistuse arutamisel vähemalt omada küllaldaselt aega ja võimalusi kaitse ettevalmistamiseks ja kontaktiks enda poolt valitud kaitsjaga ning kohtupidamisele tema enda juuresolekul ja võimalusele kaitsta end ise või enda valitud kaitsja läbi; kaitsja puudumisel olla sellest õigusest informeeritud ja omada määratud kaitsjat, mil iganes õigusemõistmise

⁶ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 30.03.2010, 2010/C 83/02. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:et:PDF> (02.04.2013).

⁷ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 1996, 11, 34; RT 2010, 14, 54.

⁸ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II, 1994, 10, 11.

huvid seda nõuavad. Kaitse on tasuta juhul kui tal puuduvad piisavad vahendid kaitsjale tasumiseks.

Konsulaarsuhete Viini konventsiooni⁹ artikkel 36 lg 1 sätestab, et selleks, et hõlbustada lähetajariigi kodanikuga seotud konsulaarülesannete täitmist

- a) võib konsulaarametnik lähetajariigi kodanikuga vabalt suhelda ja tema juurde pääseda. Lähetajariigi kodanikul on samasugune vabadus suhelda lähetajariigi konsulaarametnikuga ja tema juurde pääseda;
- b) teatavad asukohariigi pädevad ametiasutused viivitamata lähetajariigi konsulaarasutusele lähetajariigi kodanikust, kes on konsulaarpiirkonnas arreteeritud, vangi mõistetud, enne kohtuprotsessi vahistatud või muul viisil kinni peetud, kui kodanik seda taotleb. Nimetatud ametiasutused edastavad arreteeritud, vangistatud, vahistatud või kinnipeetud isiku teated konsulaarasutusele viivitamata. Ametiasutused teavitavad nimetatud isikut viivitamata käesolevas punktis ettenähtud õigustest;
- c) on konsulaarametnikul õigus külastada vanglas, vahi all või kinnipidamiskohas viibivat lähetajariigi kodanikku, temaga vestelda ja kirju vahetada ning talle kohtusse esindaja leida. Samuti on konsulaarametnikul õigus külastada lähetajariigi kodanikku, kes viibib konsulaarasutuse piirkonnas kohtuotsuse alusel vanglas, vahi all või kinnipidamiskohas. Samas hoidub konsulaarametnik tegutsemast vanglas, vahi all või kinnipidamiskohas viibiva isiku kasuks, kui isik on selgelt selle vastu.

Konsulaarsuhete Viini konventsiooni artikkel 36 lg 1 punktid a, b ja c tagavad, et isikul, kes on arreteeritud, vangi mõistetud, enne kohtuprotsessi vahistatud või muul viisil kinni peetud teises riigis, oleks õigus kohtuda oma riigi konsulaarametnikuga. Samuti sätestab see artikkel selle, et asjakohasele konsulaarasutusele teavitataks sellest, et isik on kinni peetud, kui kodanik seda taotleb. Samasugused õigused tagatakse ka direktiiviga. Tegemist on tähtsate õigustega isikule, kes on kinni peetud. Seda just seetõttu, et oleks teave selle kohta kui ühe liikmesriigi kodanik on teises liikmesriigis kinni peetud. Kinnipidamisest teavitamisega saab tagada võimaluse suhelda konsulaarametnikuga, kes saab aidata isikul kohtusse esindaja leida. Kuna need õigused on tähtsad kahtlustatavatele või süüdistatavatele, et tagada neile kaitse kriminaalmenetluses, siis on arusaadav, miks sellised õigused tagatakse ka direktiivi alusel.

---

⁹ Konsulaarsuhete Viini konventsioon. RT II 2006, 16.

Kriminaalmenetluse raames kahtlustatavate ja süüdistatavate isikute õiguste kaitsmine on liidu alusväärtus, mis on oluline, et säilitada liikmesriikide vastastikkune usaldus üldsuse ja usaldus liidu vastu. Seepärast tervitab Euroopa Ülemkogu kahtlustatavate ja süüdistatavate isikute menetlusõiguste suurendamist kriminaalmenetluses käsitleva teekaardi vastuvõtmist nõukogu poolt, mis täielikul elluviimisel suurendab üksikisikute õigusi kriminaalmenetluses. Seetõttu on kõnealune teekaart Stockholmi programmi osa.¹⁰ Direktiiv on mõeldud ühe teekaardis välja toodud meetme tagamiseks. Lähtudes eelnevast võib öelda, et direktiiv on oluline, kuna aitab kaitsta kahtlustatavate ning süüdistatavate isikute õigusi kriminaalmenetluses, mille näol on tegemist liidu ühe alusväärtusega. Samuti on kindel see, et kui direktiiv võetakse vastu ning liikmesriigid peavad selles sätestatust kinni pidama, suurendab see liikmesriikide vastastikust. Liikmesriigi kodanikel tekib suurem usaldus selles suhtes, et kui nad ka satuvad kuskil teises liikmesriigis kahtlustatava või süüdistatava rolli, siis neile on tagatud vähemalt minimaalselt need õigused, mis neil oleks nende enda kodumaal.

Kooskõlas menetlusõiguse teekaardis sätestatud volitustega kehtestatakse Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiviga, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest Euroopa Liidu tasandil miinimumnõuded kahtlustatava ja süüdistatava õiguste kohta kaitsjale. Seega edendatakse direktiiviga Euroopa Liidu põhiõiguste harta, eriti selle artiklite 6, 47 ja 48 kohaldamist, tuginedes Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklile 6, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Inimõiguste Kohus.¹¹

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 6 sätestab, et igal inimesel on õigus isikuvabadusele ja turvalisusele. Lähtuvalt sellest sätestest võib öelda, et kavandatav direktiiv on väga tähtis just seetõttu, et kui pole sätestatud see, kuidas kahtlustatav või süüdistatav saab ennast kaitsta ning talle pole antud õigust teatada oma kinnipidamisest, siis see vähendab tema õigust isikuvabadusele ning turvalisusele. Seda just seetõttu, et siis võivad tekkida olukorrad, kus isik on kinni peetud ja keegi ei teagi sellest ning seeläbi pole isikul võimalust ennast vajalikul määral kaitsta, kuna erinevate riikide seadusandlus on erinev. Kui on kehtestatud mingisugused miinimumeeskirjad siis annab see kindlustunde isikutele, et kui neid kahtlustatakse või süüdistatakse teises liikmesriigis, siis võivad nad

---

¹⁰ Stockholmi programm-avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel, p. 2.4. Euroopa Ülemkogu. – ELT C 115, 04.05.2010.

¹¹ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. p. 14. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

olla ikkagi kindlad, et neile on tagatud minimaalsed õigused enda kaitseks. Nagu nähtub eelnevalt erinevatest õigusaktidest välja toodust on selliste õiguste tagamine väga tähtis. Seega võib öelda, et vastava direktiivi vastuvõtmiseks vajalikud õiguslikud alused on olemas.

1.1 Kaitseõiguse tähtsus kriminaalmenetluses

Õigusel piisavale kaitsele on kriminaalmenetluses suur tähtsus. Selleks, et toimuks õiglane kohtumenetlus peab olema tagatud isikule piisav kaitse. Piisava kaitse tagamiseks on Eesti sisreielikus õiguses mitmeid sätteid. Samuti on kaitseõiguse tähtsust korduvalt toonitanud nii Riigikohus kui Euroopa Inimõiguste Kohus.

Eesti Vabariigi Põhiseadus (edasi PS) sätestab, et igäühele, kellelt on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele. Kuriteos kahtustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides. Põhiseaduses on sätestatu alusel on näha, et väga tähtis on see, et isikule, kellelt on võetud vabadus tuleb selgitada tema õiguseid viivitamatult ning samuti tuleb talle anda viivitamatult õigus valida endale kaitsja ning kohtuda kaitsjaga. Neid õiguseid ei saa võtta isikult absoluutselt ära ning piirata võib neid õigusi põhiseaduse alusel vaid erandlikel juhtudel. Võib öelda, et kuna sellised õigused on sätestatud juba põhiseaduse tasemel on tegemist on tähtsate õigustega kahtustatavate või süüdistatavate suhtes. Kaitseõigus on sätestatud konkreetselt PS § 21 teise lausega. Lause sõnastusest „kuriteost kahtlustatavale...” tuleneb, et viivitamata õigus kaitsele ei ole PS-ga tagatud mitte igale vabadusest ilmajäetule, vaid ainult kuriteos kahtlustatavale (mõistagi ka süüdistatavale). Sellest tuleb järeldada, et muudel puhkudel vabaduse võtmisel võib kaitsjat taotleda ja lubada, kuid see pole isiku põhiseaduslik õigus ja võimude põhiseaduslik kohustus, mis tuleb tagada viivitamatult.¹² Selline käsitlus on mõistetav, kuna vabaduse võtmisega on tegemist ka siis kui isik toimetatakse politseiasutusse selleks, et kindlaks teha tema isikut. Sellistel juhtudel oleks arusaamatu, miks on vaja isikul koheselt kaitsjat. Samas kui tegemist on sellise isiku

---

¹² Ü. Madise jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. trükk. Tallinn. Juura 2012, § 21 komm 6.

kinnipidamisega, kes on kahtlustatava või süüdistatava menetlusseisundis on talle kaitseõiguse tagamine äärmiselt tähtis. Kahtlustatavate või süüdistatavate puhul võib nende õiguste riive olla suur kui neile ei tagata viivitamatult kaitseõigust. Seega on autor arvamusel, et isikute ringi piiramine, kellele peab olema kaitseõigus tagatud viivitamatult, kahtlustatava või süüdistatava menetlusseisundis olevate isikutega, on igati põhjendatud.

Riigikohus on oma lahendis nr 3-4-1-5-10 öelnud, et põhiseaduse § 21 teine lause sätestab ilma reservatsioonide ette nägemata, et kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. PS § 21 on Riigikohtu hinnangul reservatsioonideta põhiõigus, mida võib piirata üksnes mõne muu põhiõiguse või põhiseadusest tuleneva väärtuse kaitseks.¹³ Seega on ka Riigikohus seisukohal, et viivitamatu õigusega kaitsjale on tegemist äärmiselt tähtsa õigusega, millest erandite tegemine on vaja iga konkreetse kaasuse puhul üle vaadata ja kaaluda teisi põhiõigusi ning igal juhul on selle õiguse piiramine erand. Riigikohtu seisukoht on autori arvates igati põhjendatud, kuna vastupidisel korral võiks kahtlustatavad või süüdistatavad olla järsku olukorras, kus nende õigust kaitsjale piiratakse kergekäeliselt ning sellega võetakse neilt võimalus saada piisavalt realselt kaitset kriminaalmenetluses. Selle lõpptulemuseks võib olla aga kahtlustatavate või süüdistatavate suhtes ebaaus menetlus ning lõppkokkuvõttes suur põhiõiguste riive näiteks ebaausa kohtuotsuse tulemusel. See, et õigus viivitamatult kaitsjale on sätestatud ka põhiseaduses õigusena, millest kõrvalekalded on üldjuhul lubamatud annab inimestele kindlustunde, et kui nad satuvad kahtlustatava või süüdistatava menetlusseisundisse siis on neile võimaldatakse kaitsja ning kaitsjaga kokkusaamine, et oleks võimalik informatsiooni ja abi saada kelleltki, kes on nende suhtes kehtivate õigustega igati tuttav ning aitab neid realselt kasutada.

Menetlusosalistele nende õiguste ja sealhulgas ka kahtlustatavale ja süüdistatavale kaitseõiguse tagamise printsiip on sätestatud Kriminaalmenetluse seadustikus¹⁴ (edasi KrMS) §-s 8. Selle paragrahvi lõikes 1 punktis 1 sisaldub tegelikult õiguste tagamiskohustuse üks konkreetne toiming-(õiguste) selgitamise kohustus. Ilmselt võiks selgitamiskohustuse rikkumist lugeda ka selliseks kriminaalmenetluse seaduse oluliseks rikkumiseks, mida oleks põhjus tulevikus lülitada KrMS § 339 lg 1 loetellu. Selgitamine ei tähenda mitte seda, et vuristatakse ette paragrahvid. See tähendab vajadusel-kui seda taotleb kahtlustatav või süüdistatav-ka seaduse tõlgendamist, kuigi praktikas ei taheta seda eriti aktsepteerida.¹⁵ Õigusega kaitsjale on tegemist äärmiselt olulise õigusega kahtlustatava või süüdistatava jaoks.

¹³ RKPJK otsus nr 3-4-1-5-10, p 38.

¹⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 22.03.2013, 17.

¹⁵ E. Kergandberg; M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn. Juura. 2006, lk 62.

Seda just seepärast, et üldjuhul ei ole nende näol tegemist isikutega, kes oskaksid ise enda õiguste eest seista. Nendeks on üldjuhul isikud, kes pole puutunud kokku kriminaalmenetlusega ning seega ei oma ettekujutust sellest, millised on nende õigused ja kohustused. Kui neile ei selgitata piisavalt nende õigusi ja kohustusi ning eelkõige õigust kaitsjale, siis ei saa olla kindlad, et neile on tagatud piisav kaitse kriminaalmenetluses.

KrMS § 8 lg 1 p 2 sätestab, et kahtlustatavale ja süüdistatavale tuleb tagada reaalne võimalus ennast kaitsta. Ka selle sätte täitmine on sõltuvuses sellest, kuidas on kahtlustatavale või süüdistatavale tema õigusi selgitatud. Kui neid pole piisavalt selgitatud ei saa me väita seda, et neile on kindlasti tagatud reaalne võimalus ennast kaitsta.

Paragrahv 8 p-s 2 sisalduvat kahtlustatavale reaalse kaitsmisvõimaluse tagamise kohustust tuleks mõista üleskutsena menetlejaile jälgimaks seda, et neil menetlusosalistel oleks ka tegelikult võimalik kasutada kõiki neile seadusega ette nähtud menetluslikke õigusi. „tegelikult“ tähendab seda, et esiteks oleks täidetud § 8 p-s 1 sisalduv selgitamiskohustus ja menetlusosaline oleks ka tegelikult mõistnud oma õiguste sisu, ning teiseks seda, et menetlusosalisele oleks jäetud piisavalt aega nende õiguste kasutamiseks.¹⁶ Menetlejad kui isikud, kes puutuvad igapäevaselt kokku kriminaalmenetlusega võivad omada ettekujutust, et kahtlustatavatele või süüdistatavatele nende õiguste ja kohustuste selgitamise näol on tegemist vaid formaalse tegevusega, mille peab läbima. Kui aga mõelda sellele, et kahtlustatavateks ja süüdistatavateks on isikud, kes ei puutu kokku igapäevaselt kriminaalmenetlusega, siis võib öelda, et nende jaoks pole kindlasti tegemist vaid formaalse teavitamisega vaid nad peavad saama reaalselt ettekujutuse sellest, millised on nende õigused ja kohustused. Alles siis kui kahtlustatavatele või süüdistatavatele on selgeks tehtud nende õigused ja kohustused saame me eeldada, et nad saavad neid kasutada ning siis on neile tagatud reaalne võimalus ennast kaitsta. Samuti on tähtis aja aspekt. Kahtlustatavatele või süüdistatavatele peab jääma piisav aeg, et nad saaksid neid õiguseid kasutada. Kui neile pole võimaldatud piisavat aega õiguste kasutamiseks ei saa me samuti väita, et neil oleks reaalselt võimalus ennast kaitsta.

Riigikohus on väljendanud oma seisukohta, et kaitseõigust sätestavate normide sisustamisel tuleb arvesse võtta, et isikute õiguste tagamine ei oleks üksnes vormiline, vaid need õigused tuleb tagada sisuliselt.¹⁷ Riigikohus rõhutab, et kaitseõiguse tagamise põhimõte tähendab eeskätt kriminaalmenetluse käigu eest vastutavate ametiisikute ja nende kaudu riigi vastavat kohustust ning, et ei saa nõustuda sellega, et kaitseõiguse tagatuse küsimus on vaid

---

¹⁶ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 8. komm 9.

¹⁷ RKKK otsus nr 3-1-1-86-03, p 10.

kaitsealuse ja tema kaitsja vahekorra küsimus.¹⁸ Selline Riigikohtu seisukoht väljendab veel enam seda, et kaitseõiguse reaalne tagamine on väga tähtis. Samuti paneb see kohustuse ka ametiisikutele, et nad selgitaksid kahtlustatavatele või süüdistatavatele nende õigusi kasutada kaitsjat ning teiselt poolt jälgiks ka seda, et kaitse oleks efektiivne. Nendeks ametiisikuteks on uurijad, prokurörid ja kohus. Ainult sellisel juhul saab lõppkokkuvõttes olla kindel, et kahtlustatavate või süüdistatavate õigused oleks vajalikus mahus kaitstud.

Kaitseõiguse tähtsust on võimalik tajuda ka mõeldes sellele, et sageli ei mõista süüdistatav menetluses toimuvat küllaldaselt ja ta ei ole oma erapoolikluse tõttu võimeline süüdistuse nõrku kohti enda kaitseks ära kasutama. Seega on vajalik kaitsja abi, kes teda nõustab.¹⁹ Kuidagi ei saa eeldada, et kahtlustatava või süüdistatava näol oleks tegemist isikuga, kes on kursis menetlusõigusega. Selleks, et isikule oleksid kriminaalmenetluses tagatud piisaval määral kaitse, peab olema isikul kaitsja, kes aitaks oma teadmiste ja kogemuste põhinedes kaitsealusel võimalikult küllaldaselt oma õigusi kasutada. Seega ei saa alahinnata kaitsja kasutamise õiguse tähendust kriminaalmenetluses.

---

¹⁸ RKKK määrus nr 3-1-1-61-10, p 10.1.

¹⁹ M. Sillaots. Kaitsja võimalikust rollist ja seisundist Eesti tulevases kriminaalmenetluses. – *Juridica* 2000/II, lk 84.

1.2 Direktiivi vajalikkus

Vastavalt Stockholmi programmile tuleb Euroopa õigusruumi tugevdada, et ületada praegune killustatus. Erilist tähelepanu tuleks pöörata mehhanismidele, millega lihtsustatakse inimeste juurdepääsu õigusasutustele, nii et nad saavad kaitsta oma õigusi kogu liidus.²⁰

Euroopa Liidu kodanike ja nende pereliikmete vaba liikumise õigus liidu piires on üks peamistest liidu aluseks olevatest põhimõtetest ja Euroopa kodanike üks põhiõigusi. Oma õiguste teostamisel on kodanikele tagatud liikmesriigi kodanikega võrdne kohtlemine vastavalt liidu õigusaktides sätestatud tingimustele. Liidu kodanikke tuleb abistada õiguslike menetluste puhul, millega nad oma vaba liikumise õiguse teostamisel kokku puutuvad. Aluslepingute raames tuleks kõrvaldada takistused, mis piiravad selle õiguse kasutamist igapäevaelus.²¹ Selleks, et Euroopa Liidu kodanikud saaksid oma põhiõigust, milleks on isikute vaba liikumine, täielikult kasutada, on tähtis ka see, et oleksid sätestatud miinimumstandardid nende õigustele kriminaalmenetluses. Kui on sätestatud miinimumstandardid, mis peavad olema tagatud kõigis liikmesriikides, siis on isikutel suurem kindlustunne, et kui nad ka satuvad kahtlustatava või süüdistatava rolli mõnes teises liikmesriigis, siis on neil võimalik oma õigust kaitsjale ning õigust kinnipidamisest teatada kasutada ka seal. Neil on seega kindlustunne, et nad ei leia ennast situatsioonist, kus neil pole mitte mingisuguseid õigusi ennast kaitsta ning keegi nende lähedastest või nende oma riigi konsulaartöötajatest ei saa teada sellest, et nad on kuskil teises riigis kinni peetud.

Euroopa Liit on edukalt loonud liikumis- ja elukohavabadusel rajaneva ala, millest kodanikud saavad kasu üha enam reisides, õppides ja töötades väljapool oma elukohariiki. Siiski on sisepiiridel kontrolli kaotamise ning vaba liikumise ja elamise õiguse suureneva kasutamise vältimatuks tagajärjeks selliste isikute arvu suurenemine, kes on seotud kriminaalmenetlusega väljaspool oma elukohariiki. Nendel juhtudel muutuvad kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigused eriti oluliseks, et tagada õigus õiglasele kohtupidamisele.²² Direktiivis sätestatu tagaks selle, et ükskõik, millises liikmesriigis isik kahtlustatava või

---

²⁰ Stockholmi programm-avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel. Euroopa Ülemkogu. – ELT C 115, 04.05.2010.

²¹ Stockholmi programm-avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel, p. 2.4. Euroopa Ülemkogu. – ELT C 115, 04.05.2010.

²² Nõukogu resolutsioon 30. november 2009, teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. p. 3. 04.12.2009, 2009/C 295/01. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009G1204%2801%29:ET:NOT> (15.03.2013).

süüdistatava menetlusseisundisse satub oleks tal kindlustunne, et ta saab oma õigusi vajalikul määral kaitsta. Selleks tagatakse talle õigus kaitsjale ning õigus teatada oma kinnipidamisest.

Kuigi Euroopa Liidu tasandil on võetud vastu mitmesuguseid meetmeid tagamaks kodanike ohutuse kõrge tase, on samuti olemas vajadus käsitleda spetsiifilisi probleeme, mis võivad tekkida, kui isik on kriminaalmenetluse raames kahtlustatav või süüdistatav.²³

Euroopa õigusruum peab võimaldama kodanikel teostada oma õigusi kogu liidus, suurendades märkimisväärselt kodanike teadlikkust enda õigustest ning hõlbustades õiguskaitse kättesaadavust.²⁴

Kohtuotsuste ja õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise ning kriminaalasjades tehtava politsei-ja õigusalase koostöö vajalikul määral hõlbustamiseks võib liit vastu võtta ühised miinimumeeskirjad. Euroopa Ülemkogu on seisukohal, et õigusaktide lähendamine teatud tasemel on vajalik, et tugevdada kohtunike ja prokuröride ühist arusaamist kriminaalõiguslikest küsimustest ning seega võimaldada vastastikuse tunnustamise põhimõtte nõuetekohast kohaldamist, võttes arvesse liikmesriikide erinevaid õigussüsteeme ja õigustraditsioone.²⁵ Seetõttu, et hetkel pole kõigis liikmesriikides seadusandlus vähemalt minimaalselt vajalikul tasemel ühesugune on kavandatud direktiiv äärmiselt vajalik. Selline direktiiv survestaks liikmesriike üle vaaama oma kehtiva seadusandluse.

Direktiivi eesmärk on kehtestada kõikjal Euroopa Liidus ühised miinimumnõuded sätetele, mis käsitlevad kahtlustatavate või süüdistatavate õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest kolmandale isikule, näiteks sugulasele, tööandjale või konsulaarasutusele. Direktiivi eesmärk on parandada kahtlustatava või süüdistatava õigusi. Neid õigusi käsitlevad ühised miinimumeeskirjad peaksid suurendama vastastikust usaldust õigusasutuste vahel ja seeläbi hõlbustama vastastikuse tunnustamise põhimõtete rakendamist. Õigusalase koostöö parandamiseks Euroopa Liidus on oluline, et liikmesriikide õigusaktide vahel valitseks teatud ühtsus.²⁶

---

²³ Nõukogu resolutsioon 30. november 2009, teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. p. 4. 04.12.2009, 2009/C 295/01. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009G1204%2801%29:ET:NOT> (15.03.2013).

²⁴ Stockholmi programm-avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel, p. 3. Euroopa Ülemkogu. – ELT C 115, 04.05.2010.

²⁵ Stockholmi programm-avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel, p. 3.3. Euroopa Ülemkogu. – ELT C 115, 04.05.2010.

²⁶ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

Õigus kaitsjale ja õigus teatada kinnipidamisest pakuvad ametlikku kaitset väärkohtlemise eest ja seeläbi kaitset Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 3 võimaliku rikkumise eest.²⁷ Euroopa inimõiguste ja vabaduste konventsiooni artikkel 3 sätestab, et kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada. Direktiiv on tähtsal kohal ka sellepärast, et see aitaks välistada olukordi, kus on võimalik kahtlustatava või süüdistatava piinamine või ebainimlik või alandav kohtlemine. Direktiiviga on tagatud kaitsja osavõtt nii kohtueelsest menetlusest kui kohtumenetlusest ning seega aitab direktiiv tagada seda, et näiteks ülekuulamisel ei kasutata ebainimlikku või alandavat kohtlemist või ei piinata isikut, et temalt saada millegi kohta teavet.

Õigusega teatada kinnipidamisest edendatakse Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 8 sätestatud õigust austusele era-ja perekonnaelu vastu.²⁸

Euroopa Komisjon on koostanud ka mõjuhinnangu kavandatavale direktiivile. Mõjuhinnangus tuuakse välja põhilised probleemid seoses sellega, miks on vaja sellist direktiivi ning sõnastatakse eesmärgid, mis kavandatava direktiiviga peab saavutama.

Mõjuhinnangus välja toodud põhiprobleemid on ebapiisav vastastikune usaldus liikmesriikide vahel ja põhiõiguste ebapiisav kaitstud kriminaalmenetlustes Euroopa Liidus. Konkreetne probleem seisneb selles, et mitmes liikmesriigis ei ole asjaomasel isikul alati võimalik kaitsjat kasutada ega kinnipidamisest teatada. Seda esineb mitmel kujul. Mitmes liikmesriigis ei ole kahtlustataval praegu õigust kohtuda kaistajaga enne politseiülekuulamist ja/või kasutada kaitsja abi politseiülekuulamise ajal. Euroopa Inimõiguste Kohus on sedastanud, et kahtlustataval on õigus kohtuda kaitsjaga kohe politseiküsitluse algusest alates ja lasta kaitsjal mängida olulist rolli enda kaitsmisel küsitluse ajal. Liikmesriigiti on erinevusi võimalustes loobuda õigusest kaitsjale. Ilma kaitsja kohalolekuta kogutud tõendite staatus on liikmesriigiti erinev. Lõpuks ei ole Euroopa Vahistamismääruse menetluste puhul Euroopa Liidu eeskirju, mis reguleeriks nende isikute tasuta õigusabi, kes on tagatotsitavad nii määruse teinud kui ka seda täitvas liikmesriigis, mis õnnestab usaldust veelgi. Kinnipidamisest teatamise õiguse kohta tegi Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee riikide külastamise käigus kinnipeetavatega toimunud kohtumise alusel kindlaks olukorrad, kus seaduses on õigus kinnipidamisest teatada küll, kuid tegelikkuses

---

²⁷ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetlustes ja õigust teatada kinnipidamisest. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

²⁸ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetlustes ja õigust teatada kinnipidamisest. p. 6. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

seda võimalust kinnipeetule ei pakuta või pakutakse suure viivitamisega (sageli alles teatavasse etappi jõudes, nt alles kohtuniku ette jõudes). Samuti tegid nad kindlaks mitmeid olukordi, kus kinnipeetavale ei antud mingit tagasisidet tema poolt nimetatud isikuga ühendusevõtmise kohta.²⁹ Direktiivi vajalikkust saab vaid jaatada lähtuvalt mõjuhinnangus välja toodust. Kui Euroopa Liit ei pööraks mingit tähelepanu sellele, et ühtlustada erinevate liikmesriikide seadusandlust, tagamaks kahtlustatavate ja süüdistatavate õigused miinimumeeskirjadega, siis tegelikkuses puuduks isikul siiski igasugune kindlustunne, et tema õigused on ka teises liikmesriigis. Sellist olukorda tuleb aga kindlasti vältida. Selleks, et saaks suurendada Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikes kindlustunnet, kui nad reisivad liikmesriikidesse, töötavad või õpivad või viibivad muul põhjusel mõnes liikmesriigis, on kindlasti vajalik vastava direktiivi vastuvõtmine.

Analüüsis, mis käsitleb vastastikust tunnustamist kriminaalasjades Euroopa Liidus on öeldud, et põhjamaades ehk Soomes, Rootsis ja Norras on kriminaalmenetluse alane koostöö tihe. Seda soodustab see, et tegemist on riikidega, kellel on sarnane kultuuriline tasust, ajaloolised sidemed ning ühised traditsioonid.³⁰ Lähtuvalt sellest võib öelda, et kuna Euroopa Liidus üldiselt on nii palju erinevate kultuuriliste, ajalooliste ning traditsioonidega riike, on arusaadav, et riikide õigussüsteemid on ka erinevad. Seetõttu on tähtis osa direktiivil, mis ühtlustab ning annab miinimumsituatsioonideks juhised.

Ühtlustamine peaks keskenduma põhiõigustele ning samal ajal aktsepteerima, et nende õiguste olemus või kohaldamine võib varieeruda erinevates õigussüsteemides. Samas tuleb tunnistada, et see, et põhiõigused on seaduses sätestatud ei välista seda, et neid õiguseid ei rikuta.³¹ Seega on direktiivil, millega oleks sätestatud üldised kohustuslikud sätted, väga tähtis koht. See aitaks tagada seda, et kui ka erinevate liikmesriikide seadusandluses on põhiõigused, milleks on ka õigus kaitsele, tagatud siis neid ka tegelikkuses järgitaks.

Inglismaa valitsusväline organisatsioon on välja toonud direktiivi tähtsuse kujutades ette olukorda, kus isik on kaugel oma kodumaast kus ta ei oska kohalikku keelt ega tunne

---

²⁹ Mõjuhinnangu kommenteeritud kokkuvõte. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv, mis käsitleb õigust kaitsele kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2011:0687:FIN:ET:PDF> (20.04.2013).

³⁰ Analysis of the future of mutual recognition in criminal matters in the European Union. Institute for European Studies. p. 10. 20.11.2008. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/mutual_recognition_en.pdf (24.04.2013).

³¹ Analysis of the future of mutual recognition in criminal matters in the European Union. Institute for European Studies. p. 11. 20.11.2008. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/mutual_recognition_en.pdf (24.04.2013).

absoluutselt kehtivat õigussüsteemi, tuleb direktiivi vajalikkust kahtlustatava või süüdistatava õiguste tagamiseks kindlasti tähtsaks pidada. Kui sellises olukorras on isikule siiski tagatud õigus selleks, et ta saab kontakteeruda oma perekonna, sõprade ja konsulaarametnikega annab see suure tagatise väärkohtlemise vastu.³² Käesoleva töö autor kindlasti nõustub sellise seisukohaga. Juhul kui mainitud õigused poleks isikule tagatud siis esiteks ei saaks keegi teada tema vahistamisest ning teiseks ei oleks mingit tagatist, et isiku õigused saavad piisavalt kaitstud.

Mõnes õigussüsteemis ning näiteks ka Inglismaal on tagatud kahtlustatavale kaitsja poolne nõustamine telefoni teel, kuid juhul kui kahtlustatav või süüdistatav on näiteks vaimse puudega, pole võimalik tema õigusi sellisel viisil täielikult kaitsta. Seega on tähtis, et kahtlustatavale või süüdistatavale oleks tagatud ka reaalne võimalus kaitsjaga kohtumiseks.³³ Käesoleva näite pinnal võib öelda, et direktiiv on igati vajalik. Kuna tegemist on Euroopa Liidu direktiiviga osalevad selle koostamisel erinevate riikide esindajad ning see tagab ka direktiivi mitmekülgsuse. Kuigi liikmesriikide õigussüsteemid võivad olla täiesti erinevad leitakse ühisosa, mis on vajalik, et tagada igas liikmesriigis kaitseõiguse tagamine vähemalt minimaalsel määral.

---

³² Fair Trial International submission to the ministry of Justice on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest. Fair Trial International, 2011, lk 2. Arvutivõrgus: <http://www.fairtrials.net/publications/policy-and-campaigns/submission-on-the-right-of-access-to-a-lawyer-in-criminal-proceedings/> (15.04.2013).

³³ Fair Trial International submission to the ministry of Justice on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest. Fair Trial International, 2011, lk 4. Arvutivõrgus: <http://www.fairtrials.net/publications/policy-and-campaigns/submission-on-the-right-of-access-to-a-lawyer-in-criminal-proceedings/> (15.04.2013).

2. Direktiivi võrdlus Eestis kehtiva seadusandlusega

Direktiivis, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest on sätestatud kahtlustatavate ja süüdistatavate ning nende isikute, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, õigused. Eestis reguleerib kriminaalmenetlusõigust üldiselt Kriminaalmenetluse seadustik. Selleks, et kõike direktiivis sätestatud võrrelda Eestis kehtiva õigusega tuleb vaadata ka teisi Eesti siseriiklikke õigusakte. Asjakohasteks õigusaktideks siinkohal on peale eelnevalt mainitud Kriminaalmenetluse seadustiku ka Vangistusseadus, Eesti Vabariigi lastekaitse seadus, Karistusseadustik, Riigi õigusabi seadus, Advokatuuriseadus ning loomulikult ka Eesti Vabariigi põhiseadus. Võrreldes direktiivi eelnevalt loetletud õigusaktidega saab lõpuks võtta seisukoha, kas siseriiklik õigus on vastavuses direktiivis sätestatuga või oleks vaja teha muudatusi seadustes, et tagada täieslik vastavus direktiivile. Käesoleva töö autorile teadaolevalt pole analüüsitava direktiivis sätestatu ülevõtmiseks Eestis koostatud seaduseelnõud seega pole ka analüüsitud Eesti õiguse sätete vastavust direktiivis sätestatuga.

2.1 Direktiivi reguleerimisala

Direktiivi kohaldatakse alates hetkest, mis liikmesriigi pädevad asutused teevad isikule ametliku teatega või muul viisil teatavaks, et teda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, kuni tema suhtes algatatud menetluse lõpetamiseni, mille all mõistetakse lõpliku otsuse tegemist küsimuses, kas kahtlustatav või süüdistatav on kuriteo toime pannud, sealhulgas vajaduse korral kohtuotsuse tegemist või võimaliku edasikaebuse suhtes otsuse tegemist.³⁴ Direktiiv on seega ette nähtud kohaldamiseks alates hetkes, mil algab kohtueelne menetlus ning kõik direktiivis sätestatud õigused peavad olema tagatud selle hetkeni kui menetlus lõpeb lõpliku kohtuotsuse tegemisega. Selline piiritus on autori arvates igati põhjendatud, kuna ei saa öelda, et mingis menetlusetapis enam direktiivis sätestatud õiguste tagamine poleks tähtis. Ainult sellisel juhul kui kaitseõigus on tagatud läbivalt kogu

---

³⁴ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. Artikkel 2. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

menetluse ajal hõlmates nii kohtueelset menetlust kui ka kohtumenetlust, saab öelda, et kahtlustatavatele või süüdistatavatele on tagatud piisav kaitse.

Direktiivi kohaldatakse nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaste menetlustega hõlmatud isikute suhtes alates nende vahistamishetkest määrust täitvas riigis.³⁵ Direktiivi kohaldatakse seega juhtudel kui isiku suhtes on Euroopa vahistamismäärus ning ta on mõnes liikmesriigis kinni peetud. Direktiivis sätestatud õigused kehtivad selle isiku suhtes siis sellest hetkest kui ta vahistatakse mõnes liikmesriigis. Sellest hetkest alates tuleb talle tagada kaitseõigus vähemalt sellisel minimaalsel määral nagu see on direktiivis sätestatud.

KrMS § 1 lg 1 sätestavad seadustiku reguleerimisalaks järgneva: käesolevas seadustikus sätestatakse kuritegude kohtueelse menetluse ja kohtumenetluse kord ning kriminaalasjas tehtud lahendi täitmisele pööramise kord. (2) Käesolevas seadustikus sätestatakse ka jälitustoimingute tegemise alused ja kord.

Reguleerimisala poolest on direktiiv ja KrMS sarnased, kuid direktiivi puhul on reguleeritavate olukordade ring väiksem. Kui Eesti KrMS-iga reguleeritakse kogu kriminaalkohtumenetlust nii korralduslikku poolt kui ka näiteks jälitustoimingutega seonduvat siis direktiiv reguleerib vaid seda osa, mis on seotud kahtlustatavate ja süüdistatavatega õigusega kaitsele. Direktiiv on välja antud reguleerimaks konkreetset osa kriminaalmenetlusest mitte tervet menetlusõigust. KrMS on aga mõeldud reguleerimaks kogu Eesti siseriiklikku kriminaalmenetlust. Reguleerimisala erinevust võib jaatada ka vaadates direktiivi eesmärki, mis on sätestatud artiklis 1. Selle järgi sätestatakse direktiivis eeskirjad, mis käsitlevad kriminaalmenetluse raames kahtlustatavate või süüdistatavate ning nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaste menetlustega hõlmatud isikute õigust kaitsjale ja õigust teatada kinnipidamisest kolmandale isikule.³⁶ Seega on direktiivi eesmärk reguleerida kahtlustatavate ja süüdistatavate ning Euroopa Vahistamismääruse raamotsuse kohaste menetlustega seotud isikute õigusi, mille näol on tegemist õigustega, mis Eesti siseriiklikus õiguses on sätestatud enamuses KrMS-is.

---

³⁵ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 2. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

³⁶ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 1. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

2.2 Õigus kaitsjale kriminaalmenetluses

Direktiivi artiklis 3 on sätestatud järgnev:

1. Liikmesriigid tagavad, et kahtlustatavale või süüdistatavale antakse võimalus kasutada kaitsjat nii kiiresti kui võimalik ja igal juhul: a) enne ülekuulamist politseis või muus õiguskaitseasutuses; b) menetlus- või tõendite kogumise toimingu puhul, kui siseriikliku õigusega nõutakse asjaomase isiku kohalolekut või on tal selleks õigus, välja arvatud juhul, kui see piiraks tõendite kogumist; c) alates vabaduse võtmise hetkest.
2. Kahtlustatavale või süüdistatavale antakse võimalus kasutada kaitsjat ajal ja viisil, mis võimaldab tal kasutada tõhusalt oma kaitseõigusi.

Direktiivi artiklis 3 on sätestatud üldpõhimõtte, mille kohaselt peaks igal kahtlustataval või süüdistataval olema kriminaalmenetluses võimalik kasutada kaitsjat nii kiiresti kui võimalik ajal ja viisil, mis võimaldab tal kasutada oma kaitseõigust. Võimalus kasutada kaitsjat tuleb anda hiljemalt pärast vabaduse võtmist nii kiiresti kui võimalik, arvestades konkreetse juhtumi asjaolusid. Sõltumata vabaduse võtmisest peab andma võimaluse kasutada kaitsjat küsitlemise ajal. Seda võimalust tuleb pakkuda ka siis, kui on tegemist menetlus- või tõendite kogumise toiminguga, mille puhul on nõutud või lubatud kahtlustatava või süüdistatava kohalolek, välja arvatud juhul, kui kogutavat tõendit võidakse rikkuda, kõrvaldada või hävitada selle aja jooksul, mis on vajalik kaitsja kohalejõudmiseks. See kajastab Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikat, milles on sedastatud, et kahtlustatavale tuleb pakkuda kaitsja abi „politseiülekuulamise algstaadiumis“ ja niipea kui isikult on võetud vabadus, sõltumata ülekuulamisest.³⁷ Käesoleva töö autor on seisukohal, et direktiivi artiklis 3 lõikes 1 sätestatud õigus kasutada kaitsjat nii kiiresti kui võimalik ja kindlasti enne ülekuulamist, menetlus- või tõendite kogumise toimingu puhul ning kui isik peab kohal viibima ning vabaduse võtmise hetkest alates on tähtsad, kuna tegemist on olukordadega, mis võivad muuta kahtlustatava või süüdistatava olukorda menetluse lõpuks. Kui nendes olukordades on isikule võimaldatud kaitsja kohalolek siis annab saab eeldada, et kahtlustatav või süüdistatav saab oma kaitsjalt vajalikku informatsiooni menetluse käigu kohta ning tagab selle, et kaitsja, kelle näol on

---

³⁷ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 3. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

tegemist isikuga, kes teab kahtlustatava või süüdistatava õigusi, järgib ka seda, et neid õigused on tagatud.

KrMS-is on sätestatud menetlusosaliste kaitseõiguste tagamise üldpõhimõtte §-s 8 punktides 2, 3, 4. Need sätestavad, et uurimisasutus, prokuratuur ja kohus on kohustatud: 2) tagama kahtlustatavale ja süüdistatavale reaalse võimaluse end kaitsta; 3) tagama kahtlustatavale ja süüdistatavale kaitsja abi käesoleva seadustiku § 45 lõikes 2 sätestatud juhtudel või kui ta seda taotleb; 4) edasilükkamatutel juhtudel võimaldama kahtlustatava või süüdistatava taotlusel talle muud õigusabi.

KrMS § 45 g 1 sätestab, et kaitsja võib kriminaalmenetlusest osa võtta alates hetkest, mis isik saab kahtlustatava menetlusseisundi või käesoleva seadustiku § 43 lg 4 sätestatud juhul. KrMS § 43 lg 4 sätestab, et kui kriminaalasjas puudub kahtlustatav või süüdistatav, kuid prokuratuur on taotlenud tunnistaja ütluste deponeerimist, määrab Eesti Advokatuur eeluurimiskohtuniku taotlusel kaitsja võimaliku kahtlustatava huvide esindamiseks tunnistaja ülekuulamisel.

Direktiivis sätestatud üldpõhimõtte, et igal kahtlustataval peab olema võimalus kriminaalmenetluses kasutada kaitsjat hiljemalt pärast vabaduse võtmist ning sõltumata vabadusevõtmisest ütluste andmise ajal on kooskõlas hetkel KrMS-is sätestatuga. Vastavalt KrMS § 33 lg 1 on kahtlustatav isik, kes on kuriteos kahtlustatavana kinni peetud, või isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule. Vastavalt KrMS § 34 lg 1 p 1 on kahtlustataval õigus teada kahtlustuse sisu ja anda selle kohta ütlusi või keelduda ütluste andmisest ning sama § lg 1 p 3 alusel on kahtlustataval õigus kaitsja abile. Seega enne kui isikust saab kahtlustatav tuleb talle esitada kahtlustus ning selgitada kahtlustuse sisu. Samuti on tal õigus kaitsja abile ning vastavalt KrMS § 34 lg 1 p 5-le on kahtlustataval õigus kaitsja juuresolekul olla üle kuulatud, osaleda vastastamisel, ütluste seostamisel olustikuga ja tema äratundmiseks esitamisel. Lähtudes eelnevast on isikul, kes on saanud kahtlustatava menetlusseisundi õigus kaitsjale ja kahtlustataval on õigus kaitsja kohalviimisele menetlustoimingute läbi viimise ajal. Lähdues eelnevast võib öelda, et Eesti siseriikliku õigusega on hetkel tagatud see, et kahtlustatav või süüdistatav saaks kasutada kaitsjat nii kiiresti kui võimalik juhtudel kui see on kohustuslik KrMS-i alusel ning ka nendel juhtudel kui ta ise seda taotleb. Seega on käesoleva töö autor seisukohal, et Eesti siseriiklik õigus vastab hetkel direktiivis sätestatule. Ka Riigikohus on rõhutanud, et kui kaitsja osavõtt kriminaalmenetlusest on seaduse alusel kohustuslik ning seda rikutakse on tegemist kriminaalmenetlusõiguse rikkumisega. Samuti on Riigikohus

seisukohal, et kaitsja osavõtt kriminaalmenetlusest on kohustuslik ka siis kui süüdistatav või kohtualune seda ise taotleb.³⁸ Siinkohal ei jäeta võimalust, et juhtudel kui kaitsja osavõtt pole isegi KrMS-i alusel kohustuslik, kuid kahtlustatav või süüdistatav seda taotleb, võiks õigusest kaitsjale erandeid teha. Seega on siseriikliku õigusega tagatud igati see, mida dirketiivi artiklis 3 sätestatakse.

Süüdistatav on vastavalt KrMS § 35 lg 1-le isik, kelle kohta prokuratuur on koostanud süüdistusakti käesoleva seadustiku § 226 kohaselt või kellele on esitatud süüdistusakt kiirmenetluses või isik, kellega on kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe. Vastavalt KrMS § 35 lg 2-le on süüdistataval kahtlustatava õigused ja kohustused. Lähtudes sellest on ka süüdistataval õigus kaitsja abile ning kaitsja kohalviibimisele menetlustoimingute läbiviimise ajal. Kuna süüdistataval on KrMS § 35 lg 2-le kahtlustatava õigused ja kohustused siis edaspidi võrdlen direktiivi lähtuvalt sellest, kas kahtlustatavale on vajalikud õigused Eesti siseriikliku õigusega tagatud ning süüdistatavate õigusi analüüsin nendel juhtudel eraldi kui neile on kahtlustatavatest erinevad õigused või kohustused sätestatud.

Direktiivi artiklis 4 on sätestatud järgnev:

1. Kahtlustataval või süüdistataval on õigus kohtuda kaitsjaga, kes teda esindab.
2. Kaitsjal on õigus olla kohal ülekuulamise või ärakuulamise ajal. Tal on õigus esitada küsimusi, nõuda selgitusi ja esitada ütlusi, mis salvestatakse siseriikliku õiguse kohaselt.
3. Kaitsjal on õigus olla mis tahes muu juurdlus- või tõendite kogumise toimingu juures, mille puhul nõutakse või lubatakse siseriikliku õiguse kohaselt süüdistatava või kahtlustatava kohalolekut, välja arvatud juhul, kui see piiratakse tõendite kogumist.
4. Kaitsjal on õigus kontrollida kahtlustatava või süüdistatava kinnipidamistingimusi ja selleks on tal juurdepääs asjaomase isiku kinnipidamiskohale.
5. Kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheliste kohtumiste kestust ja sagedust ei piirata mingil viisil, mis võiks kahjustada isikul oma kaitseõiguse kasutamist.

Selles artiklis sätestatakse ülesanded, mida kahtlustatavat või süüdistatavat esindaval kaitsjal peab olema võimalik täita, et tagada kaitseõiguste tõhus kasutamine, eelkõige järgmised: kohtuda kahtlustatava või süüdistatavaga piisavalt pikalt ja sageli, et tagada kaitseõiguse tõhus kasutamine, osaleda ülekuulamisel või ärakuulmisel, välja arvatud eespool sätestatud erand, kui viivitus võib mõjutada tõendi kättesaadavust, osaleda uurimisel või tõendite

---

³⁸ RKKK otsus nr 3-1-1-86-03, p 9.

kogumisel, mille puhul siseriiklikus õiguses nõutakse või lubatakse sõnaselgelt kahtlustatava või süüdistatava kohalolekut, ning pääseda juurde kinnipidamiskohale, et kontrollida kinnipidamistingimusi.³⁹

KrMS § 34 lg 1 p 4 sätestab, et kahtlustataval on õigus kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta. Seega on KrMS-is sätestatud kahtlustataval õigus kaitsjaga kohtumiseks, mis on ette nähtud ka direktiivi artikkel 4 lõikes 1. Artikkel 4 lg-t 1 ning KrMS-is sätestatud koos vaadeldes võib öelda, et direktiivis sätestatud ning Eesti siseriiklikus õiguses sätestatud on omavahel vastavuses. Tagatud on kahtlustataval kaitsjaga kohtumine mõlema alusel. Selline õigus on tähtis just seetõttu, et see tagab selle, et kaitsja ja kahtlustatav saavad omavahel jagada informatsiooni ning kahtlustatav saab rääkida ära kõik asjaolud, mis omavad asjas tähtsust. Ilma sellise õigusega ei saaks kaitseõigus olla tagatud. Kui kaitsja teaks vaid üldiselt asjasse puutuvaid fakte siis ei saaks ta teha omalt poolt kõike, et tagada kahtlustatavale piisav kaitse.

KrMS § 47 lg 1 sätestavad, et kaitsjal on õigus: 2) esitada tõendeid; 3) esitada taotlusi ja kaebusi; 4) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingute tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse; 6) osaleda kohtueelses menetluses kaitsealuse osavõtul tehtavates uurimistoimingutes õigusega esitada menetleja kaudu küsimusi;“. Lähtuvalt eelnevast võib öelda, et direktiivi artiklis 4 lõikes 2 ja 3 sätestatud ülesanded, mida kahtlustatavat või süüdistatavat esindaval kaitsjal peab olema võimalik täita on ette nähtud kaitsja õigustena KrMS-is. Kaitsjal on siseriikliku õiguse alusel õigus osa võtta nii ülekuulamisest kui ka muude uurimistoimingute tegemisest, kus on vajalik kahtlustatava osavõtt. Käesoleva töö autor on seisukohal, et selliste õiguste andmine kaitsjale on põhjendatud sellega, kuna siis saab kaitsja põhjaliku ülevaate sellest, kuidas menetlustoiminguid läbi viiakse ning kas kahtlustatavale on tagatud nende ajal ka vajalikud õigused. Kaitsja osavõtt ülekuulamisest ja menetlustoimingutest välistab selle, et kahtlustataval kästaks midagi sellist tunnistada või öelda, mida ta tegelikult ise ei oleks öelnud ilma näiteks suunavate küsimusteta. Kaitsja saab sellistel juhtudel vahele segada ning teha märkuse, et tegemist on suunava küsimusega. Kahtlustatav ei pruugi ise arugi saada, et teda suunatakse näiteks mingit fakti tunnistama. Sellega tagatakse see, et kõik, mida kahtlustatav on öelnud ja tunnistanud nii ülekuulamise kui ka muude uurimistoimingute ajal on see, mida ta ka tegelikult mõtles.

---

³⁹ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 4. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

Kahtlustatavana kinnipidamist reguleerib Eesti siseriiklikus õiguses KrMS ning kahtlustatavana kinnipeetu õigusi Vangistusseadus. VangS § 156 lg 3 sätestab, et isiku kinnipidamisele arestimajas kohaldatakse käesoleva seaduse sätteid eelvangistuse ja aresti täideviimise kohta.⁴⁰ KrMS § 217 lg 1 sätestab, et kahtlustatavana kinnipidamine on menetlustoiming, mis seisneb isikult kuni 48 tunniks vabaduse võtmises.

Kahtlustatavana kinnipeetav sarnaneb oma õiguslikult seisundilt ja tema suhtes kohaldatavate piirangute poolest vahistatule VangS § 4 mõttes. Riigikohus on leidnud, et selline tõlgendus on muu hulgas vajalik kahtlustatavana kinnipeetu õiguste kaitseks, kuna sellega on tagatud ka politseiametniku vastutus KarS § 324, s.o kinnipeetava, arestialuse ja vahistatu ebaseadusliku kohtlemise eest.⁴¹ Kahtlustatavana kinnipeetu tuleb viivitamata üle kuulata KrMS §-s 75 sätestatud korras. Samas tuleb arvestada, et ülekuulamisele eelneb teatud ettevalmistusaeg (nt kahtlustuse sõnastamine, kaitsja kutsumine jms).⁴² Viivitamatuse mõistet kasutavad nii PS kui KrMS, kuid selle tähendust pole avatud ei PS-i ega EIÕK tekstis. On olnud seisukohal, et see sõltub vabaduse võtmise asjaoludest ja tingimustest. Kõige üldisem informatsioon tuleb anda kohe ehk toimingute teostamisel ning järgnevalt, põhjalikum esimesel võimalusel ehk viivitamata s.o näiteks politseijaoskonda jõudmisel ja vajalike formaalsuste õiendamisel või näiteks vahistamisele järgneval esimesel küsitlemisel.⁴³ See, et ülekuulamisele eelnevad teatud tegevused ning aeg, mille jooksul on kahtlustataval õigus kaitsjale, on mõistetav. Ei saa eeldada, et kahtlustus on uurija poolt juba eelnevalt koostatud kui tegemist on olukorraga, kus isik peetakse kahtlustatavana kinni näiteks siis kui ta on tabatud kuriteo toimepanemiselt või vahetult pärast seda. Selline olukord võib tulla ootamatult ning seega ei saa kahtlustus koheselt olla valmis selle koheseks esitamiseks. Samuti ei saa eeldada, et kaitsja on koheselt olemas kui isik kinni peetakse. Nende ettevalmistuste tegemiseks on selgelt vaja aega.

Kahtlustatava ja süüdistatava vahistamist tõkendina reguleerib KrMS § 130 jj. KrMS § 130 lg 1 sätestab, et vahistamine on kahtlustatavale, süüdistatavale või süüdimõistetule kohaldatav tõkend, mis seisneb isikult kohtumääruse alusel vabaduse võtmises.⁴⁴ Vahistamine viiakse täide VangS-s sätestatud korras.⁴⁵ Lähtuvalt eelnevast tuleb vaadata VangS selleks, et

---

⁴⁰ Vangistusseadus. RT I, 20. 12. 2012, 17.

⁴¹ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 217. komm 8.

⁴² E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 8. komm 8.

⁴³ Ü. Madise jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. trükk. Tallinn. Juura 2012, § 21 komm 5.

⁴⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. § 130 lg 1.

⁴⁵ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 130. komm 10.

tuvastada, kas vahistatu kaitsjal on võimalik täitsa oma direktiivi artiklist 4 lõikest 4 tulenevat ülesannet, milleks on kahtlustatava või süüdistatava kinnipidamistingimuste kontroll.

Vahistatu on VangS § 4-s sätestatu alusel VangS tähenduses isik, kellele on tõkendina kohaldatud vahistamist ja kes kannab eelvangistust kinnise vangla eelvangistusosakonnas või arestimajas. KrMS-is ning VangS on sätestatud kahtlustatavate ja süüdistatavate õigus kohtuda kaitsjaga, kuid pole sätestatud seda, et kaitsjal oleks võimalik kontrollida kahtlustatavate ning süüdistatavate kinnipidamistingimusi ja seega omada juurdepääsu asjaomase isiku kinnipidamiskohale. Eesti siseriikliku õigusega pole võimaldatud kaitsjal täita ülesannet, mis talle on pandud direktiivi artikkel 4 lõike 4-ga. Siseriiklik õigus ei näe ette mingeid võimalusi kaitsjal tutvuda kinnipidamistingimustega. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kuna riigiti võivad kinnipidamistingimused erineda oleks vajalik ikkagi kehtestada miinimumnõuded kõigis liikmesriikides ning seega anda kaitsjale võimalus tutvuda kinnipidamiskoha tingimustega. See aitaks välistada võimalust, et kahtlustatavaid peetakse kinni tingimustes, mis on ohtlikud tervisele või elule. Kui kaitsjale oleks võimaldatud tutvuda kinnipidamiskoha olukorraga siis saaks ta vajadusel, kui ta tõesti näeb, et tingimused pole inimlikud, teha selle kohta märkuseid ning esindada oma kaitsealust.

KrMS § 47 lg 1 p 8 sätestab, et kaitsjal õigus kohtuda kaitsealusega kõrvaliste isikute juuresolekuta ilma, et kohtumiste arv ja kestus oleks piiratud, kui kohtumiste kestus ei ole käesolevas seadustikus sätestatud teisiti. Selle sätte alusel võib öelda, et kaitsja ja kahtlustatava või süüdistatava kohtumiste kestus ei ole üldiselt piiratud. Seega on kaitsjal võimalus täita oma ülesandeid piisavalt tõhusalt nagu on ette nähtud ka direktiivi artiklis 4 lõikes 5. Üliste piirangute seadmine kaitsja ja kaitsealuse kohtumisele oleks ebanõistlik, kuna iga erineva juhtumi puhul kulub erinev aeg, et arutada läbi asjaolusid. Seega ei saaks kehtestada mingit mõistlikku üldist kohtumiste arvu ega nende kestvuse piiri, mille puhul saaks öelda, et siis peaks olema kõik asjad kaitsja ja kaitsealuse vahel arutatud ning piisav kaitse tagatud. Pigem on töö autor seisukohal ning nõustub siseriiklikus õiguses sätestatuga, et kohtumisi võib katkestada menetlustoimingute läbiviimiseks kui kohtumine on kestnud üle ühe tunni (KrMS § 34 lg 2). Seega kohtumiste otsene piiramine pole lubatud ning meie siseriiklik õigus on kooskõlas direktiivis sätestatuga.

2.3 Õigus teatada kinnipidamisest

Direktiivi artiklis 5 on sätestatud järgnev:

1. Liikmesriigid tagavad, et isik, kellele osutatakse artiklis 2 ja kellelt on võetud vabadus, on õigus sellest teatada vähemalt ühele enda poolt nimetatud isikule nii kiiresti kui võimalik.
2. Kui tegemist on lapsega tagab liikmesriik, et lapse seaduslikule esindajale või sõltuvalt lapse huvidest muule täiskasvanule teatatakse nii kiiresti kui võimalik vabadusekaotusest ja selle põhjustest, välja arvatud juhul, kui see ei ole lapse parimates huvides, mille korral informeeritakse juhtunust mõnd muud täiskasvanut.

Selles artiklis sätestatakse, et isikul, kellelt on võetud vabadus kriminaalmenetluse käigus, on õigus kinnipidamisest teatada vähemalt ühele tema poolt nimetatud isikule, kelleks on suure tõenäosusega sugulane või tööandja. Kui lapselt on võetud vabadus, tuleb seaduslikule esindajale lapse kinnipidamisest ja selle põhjustest teatada nii kiiresti kui võimalik, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus lapse parimate huvidega. Kui vaatamata kõigile püüdlustele ei õnnestunud kinnipeetava nimetatud isikuga suhelda või talle juhtunust teatada (näiteks ei vasta nimetatud isik telefonile), tuleb kinnipeetavat informeerida, et teatamist ei toimunud. Selle tagajärjed jäetakse siseriikliku õiguse reguleerida. Erandid sellest õigusest on võimalikud üksnes artiklis 8 sätestatud piiratud asjaoludel.⁴⁶

KrMS § 217 lg 10 sätestab, et kahtlustatavana kinnipeetule antakse võimalus teatada kinnipidamisest oma valikul vähemalt ühele oma lähedasele menetleja kaudu. Kui teavitamine kahjustaks kriminalmenetlust, võib teatamise võimaldamisest prokuratuuri loal keelduda. Siseriiklikus õiguses on antud kahtlustatavale teavitada oma kinnipidamisest vähemalt ühele inimesele. Selline õigus on tähtis, kuna vastasel juhul võiks olla võimalik olukord, kus inimene on kinni peetud ning tema lähedastest keegi pole sellest teadlik. Seda õigust on lubatud piirata vaid prokuratuuri loal. See piirang aitab vältida olukordi, kus teavitamisest keeldutaks ilma sellele otsese põhjenduse andmiseta. Teavitamisest keeldumiseks peab põhjendama, mis see kahjustaks menetlust ning alles siis kui on tuvastatud olukord, kus lähedaste teavitamine tõesti kahjustaks menetlust, on lubatud teavitamist piirata. Sellisteks

---

⁴⁶ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 5. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

olukordadeks võivad autori hinnangul olla näiteks selliseid juhud, kus lähedased on seotud kuriteoga. Sellisel juhul on põhjendatud see, et keeldutakse andmast kahtlustatavale võimalust teavitada lähedasi enda kinnipidamisest, kuid seda siiski prokuratuuri loal.

KrMS § 130 lg 1 sätestab, et vahistamine on kahtlustatavale, süüdistatavale või süüdimõistetule kohaldatav tõkend, mis seisneb isikult kohtumääruse alusel vabaduse võtmises.

KrMS § 133 on sätestatud vahistamisest teatamise kord, mis ütleb, et (1)Eeluurimiskohtunik või kohus teatab vahistamisest viivitamata vahistatu lähedasele ning töö- ja õppimiskohta. (2)Vahistamisest teatamisega võib viivitada kuriteo tõkestamise või kirminaalmenetluses tõe selgitamise huvides. (3)Välisriigi kodaniku vahistamise korral saadetakse vahistatismääruse või kohtuotsuse koopia Välisministeeriumile. Ka vahistamise puhul on sätestatud siseriiklikus õiguses piirang, et sellest teavitamisega võib viivitada vaid juhul kui see on kuriteo tõkestamise või kuriteos teo selgitamise huvides. Vahistamisest teavitamisega viivitamine on seega lähtudes sätte sõnastusest selgelt erandlik olukord. Samuti pole lubatud teavitamisest keeldumine.

Vahistatu lähedastele ja töö- ning õppimiskohta teatatakse eelkõige vahistatu soovil, v.a juhul, kui selleks esineb avalik huvi. Vahistamisest teatamisega võib viivitada vaid juhul, kui seda nõuavad kriminaalmenetluse huvid. Viivitamine pea siiski olema mõistlik ja arvestama vahistatu huve ning kestma ainult nii kaua, kui on ilmingimata vajalik.⁴⁷ Iga juhtumi puhul tuleb eraldi vaadata, kas on põhjendatud vahistamisest teavitamisega viivitamine. Üldjuhul teavitatakse siiski koheselt. Vahistamisest vahistatu töö- ning õppimiskohta teatamine võib olla vajalik selleks, et põhjendada vahistatu mitte kohalolekut. Samas on KrMS kommentaaride alusel jäetud vahistatule õigus ise otsustada, kas ta soovib teavitada oma töö- või õppimiskohta või mitte. Kuna seaduses pole sätestatud vahistatu õigust keelduda teavitamisest siis võib eeluurimiskohtunik seda siiski teha ka juhul kui vahistatu seda ei soovi, kuid on olemas avalik huvi teavitamiseks.

Vastavalt KrMS § 217 lg 10-le ja § 133 lg 1-le on kinnipeetud isikul võimalus teavitada oma kinnipidamisest lähedast ning töö- või õppimiskohta. Seega on tal tagatud direktiivi artiklis 5 lg-s 1 sätestatud õigus teavitada oma kinnipidamisest vähemalt ühele enda poolt nimetatud isikule. Teavitamise viivitamatu kasutamise õigust on piiratud Eesti siseriikliku õiguse alusel vaid sellistel juhtudel kui see on vajalik kuriteo tõkestamiseks või kirminaalmenetluses tõe

---

⁴⁷ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 133. komm 1.

selgitamise huvides. Samas ka nendel juhtudel on kinnipidamisest teavitamisega lubatud viivitada, mitte teavitamise õigust täiesti ära võetud. Siseriikliku õiguse alusel on sätestatud autori hinnangul piisavad piirangud, et kinnipeetud isiku õigused teavitamiseks on igati tagatud. Teavitamisega viivitamist peab otsustama juhtumipõhiselt ning veenduma, et see on kindlasti vajalik.

Lapsed Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse (edasi LaKS) tähenduses on sätestatud LaKS § 2-s ning need on kuni 18-aastased inimesed. LaKS § 34 lg 2 ja 3 sätestavad, et (2)Kuriteo toime pannud lapse karistamisel on kriminaalkaristus, eriti vabaduse kaotus äärmuslik abinõu, mida tuleb vältida. (3)Kuriteo toime pannud laste suhtes kohaldatakse kõigepealt niisuguseid mõjutusvahendeid nagu nõustamine, käendus, lepitamine, hooldus ning õigusrikkumisi ärahoidvad õppeprogrammid.⁴⁸ Laste puhul on siseriiklikus õiguses sätestatud, et nende puhul on vabaduse kaotus äärmuslik abinõu, mis tuleks erandlikel olukordadel võtta kasutusele siis kui teised mõjutusvahendid on kasutatud. Selline piirang on auto arvates igati põhjendatud. Laste puhul on vabaduse kaotuse kergekäeline rakendamine kindlasti põhjendamatu. Nende puhul tuleb kindlasti eelkõige üritada neid suunata enam kuritegusid mitte toime panema. Laste põhjused kuritegude toime panemisest võivad erineda paljus täiskasvanute põhjustest. Näiteks võib olla põhjus, miks nad kuritegusid toime panevad selles, et neil on tutvusringkonnas isikuid, kes neid selleks kihutavad. Sellisel juhul on töö autor seisukohal, et eelkõige mõjuks selleks, et lapsed ei paneks järgnevalt kuritegusid toime just see kui neile võimaldatakse nõustamine või osalemine õigusrikkumisi ärahoidvates õppeprogrammides kui see, et neid karistatakse vabaduse kaotusega.

Karistusseadustiku (edasi KarS) § 33 sätestab, et isik on süüvõimeline, kui ta on teo toimepanemise ajal süüdiv ja vähemalt neljateist aastane.⁴⁹ KrMS § 201 lg sätestab, et kui kriminaalmenetlust ei alustata või see lõpetatakse põhjusel, et õigusvastase teo on toime pannud oma ea tõttu süüvõimatu alaealine, saadab uurimisasutus või prokuratuur kriminaalasja materjalid alaealise elukoha järgsele alaealiste komisjonile.

§ 201 lg 1 kohaldatakse alaealistele, kes on õigusvastase teo toime pannud 7- kuni 14-aastasena. Materjalide alaealiste komisjonile saatmine eeldab seda, et menetleja on veendunud alaealise poolt õigusvastase teo toimepanemises.⁵⁰

---

⁴⁸ Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. RT I, 21.03.2011, 50.

⁴⁹ Karistusseadustik. RT I, 17.04.2013, 8.

⁵⁰ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 201. komm 1.

7-14 aastast alaealist ei saa kriminaalmenetlusega seoses kinni pidada, kuna ta pole süüvõimeline KarS § 33 mõttes. Nende alaealiste suhtes võib kasutada vaid Alaealiste mõjutusvahendite seaduses sätestatud mõjutusvahendeid. Seega analüüsin järgnevalt seda, kas direktiivi artiklis 5 lõikes 2 sätestatud õigused laste kinnipidamise puhul teatada seaduslikule esindajale või sõltuvalt lapse huvidest muule täiskasvanule, on kooskõlas Eesti siseriikliku õigusega kui lasteks on 14-17 aastased isikud.

LaKS § 36 lg 1 sätestab, et (1)Lapse kinnipidamisest või tema vabaduse piiramisest tuleb viivitamat teatada tema vanematele, eestkostjale või hooldajale ning sotsiaaltalitusele.

14-17 aastasel on süüvõimeline KarS § 33 mõttes, kuid tema süüvõime on piiratud. Piiratud süüvõime ei tähenda aga seda, et teda ei saaks kahtlustatavana kinni pidada või vahistada. Kui seda tehakse siis toimub see sama moodi nagu täisealiste suhtes eelnevalt on käesolevas töös välja toodud ning 14-17 aastaste alaealiste suhtes kohalduvad samuti KrMS § 217 lg 10, § 133 lg 1, mille alusel on neil võimalus teatada oma kinnipidamisest lähedastele ning töö- või õppimiskohta. Samuti kohaldub laste suhtes eraldi veel LaKS § 36 lg 2, mille kohaselt tuleb viivitamatult teatada tema vanematele, eestkostjale või hooldajale ning sotsiaaltalitusele. Seega on Eesti siseriikliku õigusega tagatud direktiivi artiklis 5 lg-s 2 sätestatud õigus teavitada oma kinnipidamisest vähemalt ühele enda poolt nimetatud isikule ning täiendavalt on laste puhul veel kohustus kindlasti teatada nende kinnipidamisest. Laste puhul ei kehti seega võimalus, et teavitatakse vaid nende endi soovil. Käesoleva töö autor on nõus, et laste puhul on igati õige määrata seadusega kindlaks see, et tuleb igal juhul teavitada vanematele, eestkostjale või hooldajale, kuna siis on vanemad või teised eelmainitud isikud teadlikud sellest, et kinnipidamine on toimunud. See on vajalik just selleks, et laste õigused oleksid vajalikul määral kaitstud.

Direktiivi artiklis 6 on sätestatud järgnev:

1.Liikmesriigid tagavad, et artiklis 2 osutatud isikul, kellelt on võetud vabadus ja kes on välisriigi kodanikud, on õigus lasta kinnipidamisest teatada oma päritoluriigi konsulaar- või diplomaatilistele asutustele nii kiiresti kui võimalik ja suhelda konsulaar- või diplomaatiliste astustega.

KrMS § 133 lg 3 sätestab, et (3) Välisriigi kodaniku vahistamise korral saadetakse vahistamismääruse või kohtuotsuse koopia Välisministeeriumile.

Välisriigi kodaniku kriminaalasja menetlemises teavitatakse temalt vabaduse võtmisest kodakondsusriiki (Välisministeeriumi kaudu), kes võib seejärel osutada isikule vajalikku konsulaarabi.⁵¹

Lähtuvalt eelnevast on KrMS alusel tagatud välisriigi kodanikust kinnipeetul direktiivi artiklis 6 sätestatud õigused. Välisriigi kodaniku kriminaalasja menetlemisest teavitatakse Väisministeeriumi kaudu isiku kodakondsusriiki ja seeläbi tagatakse võimalus osutada sellele isikule konsulaarabi. Sellise õiguse tagamine annab kindluse, et kui isik peetakse liikmesriigis kinni siis tema kinnipidamisest teavitatakse kodakondsusriiki ning see välistab olukorra, kus isik võib olla oma lähedaste jaoks täiesti kadunud. Samuti tagab selline õigus selle, et isik, kellelt on võetud vabadus, saab teostada oma kaitseõigust. Kui teavitatakse kodakondsusriiki siis on neil võimalik oma riigi kodanikku igakülselt abistada ning sellega on isikule tagatud ka kaitseõigus.

---

⁵¹ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 133. komm 1.

2.4 Kaitseõiguse tagamise erandid

Direktiivi artiklis 8 on sätestatud järgnev:

Liikmesriigid ei näe käesoleva direktiivi artiklist 3, artikli 4 lõigetest 1–3, artiklist 5 ja artiklist 6 ette erandeid, välja arvatud erandjuhtudel. Selline erandi tegemine:

- a) peab olema põhjendatud mõjuvate põhjustega, mis on tingitud kiireloomulisest vajadusest hoida ära oht inimese elule või füüsilisele puutumatusetele;
- b) ei või põhineda üksnes väidetava kuriteo liigil või raskusastmel;
- c) ei või minna kaugemale kui vajalik;
- d) on ajaliselt piiratud nii palju kui võimalik ja ei või mingil juhul hõlmata kohtumenetluse etappi;
- e) ei kahjusta õiglast menetlust.

Erandeid võib kehtestada üksnes nõuetekohaselt põhjendatud otsusega, mille kohtuasutus teeb iga üksikjuhtumi korral eraldi.

Arvestades, kui olulised on kavandatud direktiivis sätestatud õigused, ei tohiks liikmesriikidel olla üldjuhul õigust kehtestada erandeid. Liikmesriikidel lubatakse teha õigusest kaitsjale erandeid üksnes erandlikel asjaoludel, tingimusel et see on õigustatud vajalikkuse ja menetlustagatistega. Mis tahes erand peab olema põhjendatud mõjuvate põhjustega, mis on tingitud kiireloomulisest vajadusest hoida ära oht ühe või mitme inimese elule või füüsilisele puutumatusetele. Lisaks peab see olema kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega, mis tähendab, et pädev asutus peab alati valima alternatiivi, mis piirab õigust kaitsjale kõige vähem, ja piirama sellise piirangu kestust nii palju kui võimalik. Erand ei saa põhineda üksnes kuriteo liigil või raskusastmel ning iga erandi kehtestamise vajadust peab pädev asutus hindama iga juhtumi puhul eraldi. Mingil juhul ei tohi erand seada ohtu õiglast menetlust ning ilma kaitsja kohalolekuta antud isiku ütlusi ei saa kasutada tõenditena tema vastu. Selle sättega seatakse ka nõue, et erandeid saab kehtestada vaid kohtuasutuse põhjendatud otsusega, s.t et sellist otsust ei saa teha politsei või muu õiguskaitsesutus, mida ei käsitata siseriikliku õiguse või Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kohaselt

kohtuasutusena. Samad piirangud ja põhimõtte kehtivad erandite suhtes, mis käsitlevad õigust teatada kinnipidamisest kolmandale isikule.⁵²

Euroopa Inimõiguste Kohus on väljendanud oma seisukohta, et kuigi kahtlustataval on õigus kaitsjale juba alates politsei ülekuulamisest on lubatud erandid sellest õigusest siis kui need on tehtud põhjendatud hea eesmärgi nimel. Iga juhtumi puhul tuleb eraldi vaadelda, kas erandi tegemine on õigustatud ning kui on siis kas vaadeldes tervet menetlust pole see jätnud kahtlustatavat ilma õiglasest kohtulikust ärakuulamisest. Kuid isegi juhul kui kõik eelnevad tingimused on täidetud tuleb määrata piirangud kaitsja kasutamise õiguse piiramiseks.⁵³ Selleks, et menetlus jääks praktiliseks ja efektiivseks on vajalik, et õigus kaitsjale oleks tagatud alates esimesest politsei ülekuulamisest alates. Välja arvatud juhul kui konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades on kaalukaid põhjuseid kaitseõiguse piiramiseks. Isegi siis kui mõjuvatel põhjustel erandolukorras õigustada selle kaitseõiguse piiramist, ei tohi põhjendamatu kahjustada kahtlustatava õigusi, mis on sätestatud EIÕK artiklis 6. Õigust kaitsele on täielikult rikutud kui süüstavaid ütluseid, mis on antud ilma kaitsja kohalolekuta, kasutatakse isiku süüdimõistmiseks.⁵⁴

Direktiiviga on sätestatud, et igasugused erandid on üldjuhul keelatud. Samas annab direktiiv võimaluse erandlikes olukordades siiski erandeid kehtestada. Käesoleva töö autor on seisukohal, et selline erandeid üldiselt mittelubav käsitlus on igati põhjendatud. Esiteks on direktiivi eesmärk kehtestada miinimumnõuded kriminaalmenetlusele liikmesriikides ja seega võib öelda, et direktiiviga on sätestatud need minimaalsed õigused, mis peaksid olema kaitseõiguse tagamiseks kahtlustatavale igal juhul tagatud. Seega ei oleks põhjendatud suurte erandite kehtestamine. Teiseks põhineb direktiivis sätestatu suures osas Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale ning seega on direktiivis sätestatud õiguste tagamine samuti ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas sedastatud nõuete täitmine. Direktiiviga on lubatud erandid kehtestatud õigustest vaid tingimustel, et iga üksikjuhtumi puhul tehakse selline erand põhjendatud otsusega, mis on tehtud kohtuasutuse poolt. Samuti on tingimusteks see, et need ei ohi jätta mitte mingil juhul isikut ilma õiglasest kohtulikust arutamisest ning erandid peavad olema sellised, mis võimalikult vähe piiravad isiku kaitseõigust. Seega peab olema erandite tegemine alati põhjalikult põhjendatud ning peab olema kindel, et muude vahenditega ei saa hoida ära ohtu ühe või mitme inimese elule või füüsilisele puutumatussele. Sellised

---

⁵² Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 8. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

⁵³ EIKo 27.11.08, 36391/02, Salduz vs. Turkey, p 52.

⁵⁴ *Ibidem* p 55.

erandite kehtestamise piirangud loovad kindlustunde, et direktiiviga sätestatud õiguste suhtes erandite tegemine pole kunagi kergekäeline.

KrMS § 34 lg 1 p 3 sätestab kahtlustatava õiguse kaitsja abile. See on üks kahtlustatava olulisemaid subjektiivseid õigusi ja see on garanteeritud lisaks sellele sätte ka PS § 21 teises lauses ja EIÕK art 6 lg-s 3 c.⁵⁵ PS § 21 teine lause sätestab, et kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga.

Võimalus valida kaitsja, võtta temaga ühendust ja kohtuda temaga peab olema tagatud viivitamatult. Võimalus kaitsjaga ühendust võtta peab olema tagatud kohe pärast isiku kinnipidamist või menetlustoimingule allutamist. Seejuures peavad uurimisautused ja vajadusel ka prokuratuur võimaldama kahtlustatavale reaalselt saada kontakti kaitsjaga ega tohi seda omalt poolt takistada (keelates nt telefoni kasutamise). Seevastu kaitsjaga kohtumine ja tema kohalviibimine peab aset leidma esimesel võimalusel. See tähendab, et tuleb arvestada mõistliku ajavahemikuga, mis kulub kaitsjal uurimisasutusse, arestimajja või muusse menetlustoimingu tegemise kohta jõudmiseks. Vaieldavad on erandlikud juhtumid, kus ohus on isiku elu või tervis ja kaaluda tuleb kaitseõiguse tagamise ja menetlustoimingu rakendamise vahel. Sellisel juhul tuleks isikule õiguste tutvustamine ja menetlustoimingu läbiviimine vähemalt lünkadeta jäädvustada videosalvestisena, et välistada võimalikud hilisemad kahtlused kahtlustatava väärkohtlemise kohta. Erandeid sellest põhiõigusest (PS § 21 teine lause) pole ette nähtud.⁵⁶

Lähtudes eelnevast võib öelda, et Eesti siseriikliku õiguse alusel pole lubatud kõrvalekalded õigusest kohtuda kaitsjaga. Sellised erandid on võimalikud vaid siis kui on tegemist väga erandlike juhtumitega, kus on ohus isiku elu või tervis ja tuleb kaaluda kaitseõiguse tagamise ja menetlustoimingu rakendamise vahel. Need olukorrad on aga väga erandlikud ning neid kaalutakse iga kord eraldi. Üldiselt pole aga ette nähtud erandeid PS-is sätestatud õigusest kaitsjaga kohtumisele. Seega on siseriiklik õigus igati vastavuses direktiivi artikkel 8-ga.

KrMS § 217 lg 10 sätestab, et (10)Kahtlustatavana kinnipeetule antakse võimalus teatada kinnipidamisest oma valikul vähemalt ühele oma lähedasele menetleja kaudu. Kui tevitamine kahjustab kriminaalmenetlust, võib teavitamise võimaldamisest prokuratuuri loal keelduda.

KrMS § 133 lg 2 ja 3 sätestavad, et (2)Vahistamisest teatamisega võib viivitada kuriteo tõkestamise või kriminaalmenetluses tõe selgitamise huvides. (3)Välisriigi kodaniku

---

⁵⁵ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 34. komm 1.3.

⁵⁶ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 34. komm 1.3.2.

vahistamise korral saadetakse vahistamismääruse või kohtuotsuse koopia Välisministeeriumile.

Vahistatu lähedastele ja töö-ja õppekohta teatatakse eelkõige vahistatu soovil, v.a juhul, kui selleks esineb avalik huvi. Vahistamisest teavitamisega võib viivitada juhul, kui seda nõuavad kriminaalmenetluse huvid, nt kui teatamine võib põhjustada kaaskahtlustatava põgenemise või esineb tunnistajate mõjutamise oht. Viitamine peaks siiski olema mõistlik ja arvestama vahistatu huve ning kestma ainult nii kaua, kui on ilmtingimata vajalik.⁵⁷

Eelnevast nähtub, et kahtlustatavana kinnipidamisest teavitamise võimaldamist võib piirata vaid siis kui see kahjustab kriminaalmenetlust ning prokuratuuri loal. Seega tundub olevat täidetud direktiivi artiklis 8 sätestatu. Samas on direktiivi artiklis sätestatud, et sellise erandi võib kehtestada üksnes kohtuasutus. Prokuratuur pole aga kohtuasutus Eesti siseriikliku õiguse mõttes ega ka EIÕK mõttes. Niiet see direktiivis sätestatud eeldus pole täidetud. Direktiivi seletuskirja alusel on äärmiselt tähtis, et erandid oleksid lubatud vaid kohtuasutuse otsuse alusel ning seda just seetõttu, et need oleksid piisavalt põhjendatud. Seega tuleks siinkohal muuta Eesti siseriiklikku õigust, et see vastaks direktiivis sätestatule. Vahistamisest teatamisega viivitatakse vaid juhul kui seda nõuavad kriminaalmenetluse huvid. Ka vahistamise puhul pole Eesti siseriiklikus õiguses sätestatud, et viivitamiseks oleks vaja kohtu põhjendatud otsust. Seega pole ka vahistamisest teatamise puhul täidetud direktiivi artiklis 8 sätestatu ning peab muutma siseriiklikku õigust, et see oleks vastavuses direktiivis sätestatuga. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kui erandite tegemine oleks sätestatud ka siseriiklikus õiguses kohtu loal ning iga üksikjuhtumi puhul eraldi põhjendatud otsuse alusel siis võiks olla kindlam, et selline õiguste piiramine on ka vajalik. Prokuratuur kannab siiski süüdistusfunktsiooni ning võiks öelda, et seega tekiks olukord, kus süüdistusfunktsiooni kandja annab õiguse piirata kaitseõigust. Kui anda aga piirangute seadmise jaoks otsuse tegemise õiguse kohtule siis selline vastuolu jääks ära.

---

⁵⁷ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 133. komm 1.

2.5 Kaitseõigusest loobumine

Direktiivi artiklis 9 on sätestatud järgnev:

1. Ilma et see piiraks siseriiklikku õigust, mille kohaselt on kaitsja kohalolek või abi kohustuslik, peavad käesolevas direktiivis osutatud õigusest loobumise korral olema täidetud järgmised tingimused:
  - a) kahtlustatav või süüdistatav on eelnevalt saanud õigusalast nõu või on teda muul viisil täielikult informeeritud tema loobumise tagajärgedest;
  - b) ta on võimeline nendest tagajärgedest aru saama ning
  - c) loobumine on olnud vabatahtlik ja ühene.
2. Loobumist ja selle asjaolusid käsitlev teave tuleb salvestada kooskõlas asjaomase liikmesriigi õigusega.
3. Liikmesriigid tagavad, et loobumisotsust saab tühistada menetluse mis tahes etapis.

Euroopa Inimõiguste Kohus on seisukohal, et loobumine EIÕK-ga tagatud õigusest, kui see on lubatud, ei tohi olla vastuolus mistahes avaliku huviga. Selline loobumine peab olema esitatud üheselt ning peab olema proportsioonis loobumise tagajärgedega. Peab olema selge, et isik, kes loobub EIÕK artiklis 6 sätestatud õigusest kaitsjale, on teadlik loobumise tagajärgedest. Ametiisikud peavad olema teinud arvestatavaid samme kindlustamiseks selle, et isik, kes loobub kaitsjast on teadlik oma õigustest kaitsjale ning näeb ette sellest kõigusest loobumise tagajärgi nii palju kui võimalik.⁵⁸

Käesoleva töö autor on seisukohal, et direktiivi alusel sätestatud tingimused kaitsjast loobumiseks on tähtsad ning peavad olema igal juhul täidetud. Kahtlustatav peab igal juhul aru saama sellest, millised o tagajärjed kui ta loobub oma õigusest kaitsjale. Talle peab olema seda selgitatud mitte lihtsalt teda teavitatud võimalusest, et ta ei pea kaitsja abi kasutama (näiteks kohtueelses menetluses ülekuulamise ajal). Selline selgitamise kohustus on isikutel, kes viivad ülekuulamist läbi. Praktikas esineb on aga just kohtueelses menetluses ja ülekuulamiste läbiviimisel olukordi, kus kahtlustatavat teavitatakse õigusest kasutada kaitsjat ning seejuures märgitakse, et juhul kui nad soovivad ülekuulamisele kaitsjat siis näiteks peab ülekuulamise edasi lükkama, kuna kaitsja kohaletulekuga läheb aega ning mainitakse, et

---

⁵⁸ EIKo 11.12.08, 4268/04, Panovits vs. Küpros, p 68.

tegelikkuses pole ju kaitsja kohalolek ülekuulamisel tähtis kui isik räägib kõik ära täpselt nii nagu asjaolud tegelikult on. Seda võib pidada aga kahtlustatava mõjutamiseks ning sellist tehnikat ei tohiks käesoleva töö autori hinnangul kasutada. Sellise nõ suunamise kohta ei saa tegelikkuses öelda, et tegemist oleks olukorraga, kus kaitsjast loobumine on vabatahtlik.

KrMS § 45 sätestab olukorrad, kus kaitsja osavõtt kriminaalmenetlusest on kohustuslik. Samuti on selles paragrahvis sätestatud olukorrad, kus süüdistatav võib kohtumenetluses kaitsjast loobuda. Lähtuvalt KrMS § 45 lg 2, 3, 4 ja 4¹ on kaitsja osavõtt reguleeritud nii, et (2) Kaitsja osavõtt kogu kriminaalmenetlusest on kohustuslik, kui:

1) isik on pannud kuriteo toime alaealisena; 2) isik ei ole oma psüühilise või füüsilise puude tõttu suuteline ise end kaitsma või kui kaitsmine on selle tõttu raskendatud; 3) isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteos, mille eest võib mõista eluaegse vangistuse; 4) isiku huvid on vastuolus teise isiku huvidega, kellel on kaitsja; 5) isik on viibinud vahi all vähemalt kuus kuud; 6) kriminaalasja menetletakse kiirmenetluses.

(3) Kaitsja osavõtt kohtueelsest menetlusest on kohustuslik alates kriminaaltoimiku tutvustamisest käesoleva seadustiku § 223 lõikes 3 sätestatud korras.

(4) Kaitsja osavõtt kohtumenetlusest on kohustuslik, välja arvatud juhul, kui süüdistatav ei soovi kaitsjat, ta on kohtu hinnangul võimeline enda huve ise esindama ning soovib loobuda kaitsja osalemisest: 1) teise astme kuriteo kohtulikult arutamisel kokkuleppemenetluses; 2) kohtuotsuse kuulutamisel lihtmenetluses; 3) lühimenetluses kohtusse saadetud kriminaalasja menetluses, kui süüdistatav vastab käesoleva seadusega lepingulisele kaitsjale kehtestatud nõuetele ning esitab kohtule kirjaliku põhistatud taotluse lubada kaitsta end ise.

Kahtlusataval puudub õigus loobuda seaduse alusel sätestatud juhudel kohustuslikust kaitsjast kohtueelses menetluses. Paragrahvi 45 lg 4 järgi on kaitsja osavõtt kohtumenetluses üldjuhul kohustuslik. Erandina on siiski seaduses sätestatud juhtudel kokkuleppemenetluses ja lühimenetluses lubatud süüdistataval kaitsja osalemisest loobuda. Süüdistatav võib loobuda kaitsja osalemisest kohtuotsuse kuulutamisel lihtmenetluses. Kaitsjast loobumine peab olema esitatud nõetekohases vormis, mis on sätestatud 05.08.11 JuMm nr 40 „Kaitsjast loobumise taotluse näidisvormi kehtestamine“. Süüdistatava seaduslike huvide efektiivse kaitse aspekti

arvestades on kokkuleppemenetluse osas kaitsja osalemisest loobumise võimalust sätestava reegli põhjendatus vaieldav.⁵⁹

KrMS § 48 sätestab, et kahtlustatav ja süüdistatav võivad kaitsjast kirjalikult loobuda kohtueelses menetluses, kui kaitsja osavõtt ei ole kohustuslik.

Kaitsjast loobumine tähendab juba valitud või määratud kaitsjast loobumist. Kuid kaitsjast loobumine võib toimuda ka selliselt, et keeldutakse võimalusest valida kaitsja või keeldutakse kaitsja määramise taotlemisest. Selles sättes on reguleeritud kaitsjast loobumist kohtueelses menetluses. Kaitsjast loobumine on võimalik vaid siis, kui kaitsja osavõtt ei ole kohustuslik. Oluline on arvestadada, et vastavalt § 45 lg 3-le on kaitsja osavõtt kohtueelsest menetlusest kohustuslik alates kriminaaltoimiku tutvustamisest kohtueelse menetluse lõpuleviimise staadiumis.⁶⁰

Lähtudes eelnevast võib öelda, et Eesti siseriikliku õigusega on sätestatud osad juhud, kus kaitsja osavõtt on kohustuslik ning osad juhud, kus kaitsja osavõtt ei ole kohustuslik. Seega ei välju see direktiivis sätestatud piiridest. Direktiivi artiklis 9 lõikes 2 on sätestatud, et loobumist ja selle asjaolusid käsitlev teave tuleb salvestada kooskõlas asjaomase liikmesriigi õigusega. Eesti õiguse järgi tuleb see, kui kaitsjast soovitakse loobuda kohtueelse menetluse staadiumis ning siis kui see on lubatud, vormistada kirjalikult. Kui kaitsja osavõttust soovitakse loobuda kohtumenetluse staadiumis tuleb see vormistada justiitsministri kehtestatud määruse alusel. Kohtumenetluse staadiumis on kaitsja osavõtt üldiselt kohustuslik ning kaitsjast saab loobuda vaid KrMS § 45 lg 4 kohaselt siis kui süüdistatav on kohtu hinnangul võimeline enda huve ise esindama ning tegemist on teise astme kuriteo kohtuliku arutamisega kokkuleppemenetluses, kohtuotsuse kuulutamiseega lihtmenetluses või lühimenetluses kohtusse saadetud kriminaalasja menetlemisega, kui süüdistatav vastab KrMS-is sätestatud lepingulisele kaitsjale kehtestatud nõuetele ning esitab kohtule kirjaliku põhjendatud taotluse lubada kaitsta ennast ise. Seega on kaitsjast loobumise võimalused piiratud selleks, et isiku kaitseõigus oleks piisaval määral tagatud. Kui süüdistatav aga otsustab siiski kaitsjast loobuda siis on selleks sätestatud tingimused, mis vastavad neile tingimustele, mis on sätestatud direktiivi artikkel 9 lõige 2 punktides a, b ja c. KrMS-is ei ole sätestatud seda, et kahtlustatav või süüdistatav ei saaks kaitsjast loobumise otsust tühistada seega võib eeldada, et see õigus on neil olemas. Tähtis on juhtida tähelepanu sellele, et kaitsjast loobumine on lubatud kokkuleppemenetluses kuriteo kohtulikul arutamisel. Kokkuleppe sõlmimiseks on

⁵⁹ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 45. komm 1, 2.

⁶⁰ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 48. komm 1.

tähtis süüdistatava nõusolek ning eelnev kokkuleppe sõlmimine, kus viibib kohal ka kaitsja. Kui asi lahendatakse kohtus lõplikult kokkuleppemenetluses, puudub võimalus, et see kaevatakse edasi ringkonnakohtusse ehk järgmisesse kohtuastmesse. Seega puudub probleem seoses sellega, et süüdistataval oleks võimalik järgmises kohtuastmes tagasi võtta oma taotlus kaitsjast loobumiseks. Lihtmenetluses on õigus kaitsjast loobuda vaid kohtuotsuse kuulutamise ajaks, seega teistes menetlusstaadiumites on kaitsja osavõtt kohustuslik ning ei teki samuti probleeme sellega, kas süüdistatav võib oma eelnevalt kaitsjast loobumise taotlust hilisemas menetlusetapis tagasi võtta. Lähtudes eelnevast võib öelda, et siseriiklik õigus üldiselt vastavuses direktiivis sätestatule. Samas ei oska käesoleva töö autor välja pakkuda seda, kuidas saaks seaduse alusel tagada selle, et kahtlustatav oleks kohtueelses menetluses kaitsjast loobudes kindlasti aru saanud sellest, millised on tagajärjed kaitsjast loobumisel ning kuidas tagada, et see oleks kindlasti vabatahtlik ning mitte kellegi poolt suunav nagu eelnevalt välja toodud näites. Selle tagamine jääb siiski õiguste selgitaja kohustuseks. Pole võimalik määrata mingeid viise kindlaks tegemaks, kas isik on kõigest aru saanud ning kas tema otus on kujunenud täiesti vabatahtlikult ning iseseisvalt.

2.6 Teiste isikute kaitseõigus

Direktiivi artiklis 10 on sätestatud järgnev:

1. Liikmesriigid tagavad, et muule isikule kui kahtlustatav või süüdistatav, keda kuulatakse kriminaalmenetluse käigus ära politseis või muus õiguskaitseasutuses, antakse võimalus kasutada kaitsjat, kui küsitluse, ülekuulamise või ärakuulamise käigus hakatakse teda kahtlustama või süüdistama kuriteo toimepanemises.
2. Liikmesriigid tagavad, et ütlusi, mida asjaomane isik on andnud enne, kui talle on teatatud sellest, et teda peetakse kahtlustatavaks või süüdistatavaks, ei saa kasutada tema vastu.

Selle artikliga sätestatakse kaitse ja õiguskaitsevahendid sellistele isikutele nagu tunnistaja, kes ülekuulamise või ärakuulamise käigus muutub kahtlustatavaks või süüdistatavaks. Selles toetutakse Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikale, mille kohaselt õiglane kohtulik arutamine, sealhulgas õigus kaitsjale, tuleb tagada tunnistajatele, kui neid kahtlustatakse kuriteo toimepanemises, sest isiku formaalne menetlusseisund ei oma tähtsust.⁶¹

Tunnistaja on KrMS § 66 lg 1 alusel füüsiline isik, kes võib teada tõendamiseseme asjaolusid. Sama sätte lg 2 alusel ei või kriminaalasjas tunnistajana osaleda samas asjas kahtlustatav või süüdistatav isik. Sellest lähtudes ei saa olla isik olla ühel ajal tunnistaja ning ka kahtlustatav või süüdistatav. Seega kui muutub tema menetlusseisund ning ta muutub kahtlustatavaks või süüdistatavaks, tuleb talle tagada samasugused õigused nagu on kahtlustataval ja süüdistataval ning tema ütlusi, mis ta on andnud samas asjas tunnistajana ei saa kasutada hiljem tema ütlustena, mis ta oleks andnud kui kahtlustatav. Kui tunnistaja menetlusseisund muutub kahtlustatava või süüdistatava menetlusseisundiks siis tuleb talle anda samasugused õigused nagu on sätestatud KrMS §-s 34. Talle tuleb seega esitada kahtlustus või süüdistus ning tal tekib ka õigus kaitsja abile. Samas pole siseriiklikus õiguses konkreetset keeldu selle kohta, et kui uurimisasutus või prokuratuur peab isikut tegelikult kahtlustatavaks, ei või teda üle kuulata tunnistajana. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise eelnõu seletuskirja kohaselt plaanitakse täiendada KrMS-i §-i 33 lõigetega 3 ja 4, mille kohaselt laieneks isikule, keda uurimisasutus või prokuratuur peab faktiliselt kuriteo toimepanemises

---

⁶¹ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 10. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

kahtlustatavaks, ilma menetlustoimingule allutamise või temale kahtlustatava õiguste selgitamiseta, kahtlustatava õigused. Eelnõu seletuskirja alusel peavad uurimiasutused ja prokuratuur pahatihti isikuid *de facto* kahtlustatavateks, tagamata neile samas kahtlustatava õigusi. Praktikast tähendab see muudatuse jõustumisel näiteks keeldu kuulata isikut üle tunnistajana ilma kaitsja osavõtuta samade asjaolude kohta, milles mentlejal on kavatsus esitada isikule edasises menetluses kahtlustus. Selle seadusemuudatuse eesmärgiks on samuti tagada isikutele, keda käsitletakse kriminaalasjas sisuliselt kahtlustatavana, kuid keda ei ole veel menetluses kahtlustatavana üle kuulatud, samaväärsed õigused kahtlustatavaga.⁶² Käesoleva töö autor nõustub seletuskirjas välja toodud seisukohaga, et isikule, kelle suhtes tegelikult on uurimisasutusel plaanis esitada kahtlustus peaks olema tagatud samad õigused, mis isikul, kes on juba kahtlustatava menetlusseisundis. See tagaks ka direktiivi artiklis 10 lõikes 1 sätestatu, mille kohaselt peaks olema isikul, keda hakatakse kahtlustama ülekuulamise käigus, õigus kaitsjale. Samas võib tekkida siin probleeme sellega, kuidas peaks olema hiljem tõendatud see, kas uurimisasutusel oli eelnevalt plaanis esitada isikule, kes on tunnistajana üle kuulatud, kahtlustus. Hetkel on Eesti siseriikliku õigusega tagatud direktiivi artiklis 10 punktides 1 ja 2 sätestatu selliselt, et kui isik, kes pole kahtlustatav ega süüdistatav ülekuulamise käigus nendesse menetlusseisunditesse satub, esitatakse talle kahtlustus ning selle alusel tuleb tagada talle õigus kasutada kaitsjat. Käesoleva töö autor sedastab, et vajalik oleks tagada kaitsja isikule, kes kuulatakse tunnistajana üle, kuid kelle suhtes on uurimisasutusel juba kahtlus, kuid samas jääb siiski küsimus, kuidas see uurimisasutusel olev kahtlus peaks olema tõendatud. Samas võib öelda, et sellel määral on siseriiklik õigus kooskõlas direktiivi artiklis 10 sätestatuga, et kui isik satub kahtlustatava menetlusseisundisse siis peab siseriikliku õiguse alusel esitama talle kahtlustuse ning seega tagatakse talle kaitsja kasutamise võimalus.

---

⁶² M. Reps. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise eelnõu seletuskiri. Algatatud 16.10.2010. kättesaadav: (http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&enr=295SE&koosseis=12)

3. Õigus kaitsjale Euroopa vahistamismäärusega seotud toimingutes

Käesolevas peatükis võrdleb töö autor direktiivis sätestatud õigusi seoses Euroopa Vahistamismäärusega seotud toimingutega, tasuta õigusabi võimaldamisega ning õiguskaitsevahendite võimaldamisega Eesti siseriiklikus õiguses käesoleval hetkel sätestatuga ning tuvastab, kas see vastab ka direktiivis sätestatule. Siseriiklikus õiguses on Euroopa Vahistamismäärusega seotud toimingutega seotud normid sätestatud KrMS-is. Tasuta õigusabi võimaldamise alused ning isikute ring, kelle see on võimaldatud on sätestatud Riigi õigusabi seaduses. Õiguskaitsevahendid, millega kahtlustatav või süüdistatav saab ennast kaitsta juhul kui tema õigusi on kriminaalmenetluses rikutud, on sätestatud samuti KrMS-is.

Direktiivi artiklis 11 on sätestatud järgnev:

1. Liikmesriigid tagavad, et isikul, kes on hõlmatud nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaste menetlustega, on õigus kaitsjale viivitamata pärast Euroopa vahistamismääruse kohast vahistamist määrust täitvas liikmesriigis.
2. Kaitsja kasutamise õiguse sisu osas on sellel isikul määrust täitvas liikmesriigis järgmised õigused:
  - õigus kasutada kaitsjat nii pika aja jooksul ja viisil, mis annab talle võimaluse kasutada oma õigusi tõhusalt;
  - õigus kohtuda end esindava kaitsjaga;
  - õigus kaitsja kohalolekule mis tahes üle- või ärakuulamisel, sealhulgas õigus esitada küsimusi, nõuda selgitusi ja anda ütlusi, mis salvestatakse kooskõlas siseriikliku õigusega;
  - õigus, et tema kaitsja pääseb juurde tema kinnipidamiskohale, kontrollimaks tema kinnipidamistingimusi.

Kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheliste kohtumiste kestust ja sagedust ei piirata mingil moel, mis võiks kahjustada isikul kasutamast oma nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaseid õigusi.

3. Liikmesriigid tagavad, et isikul, kes on hõlmatud nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaste menetlustega, on soovi korral ka õigus kasutada kaitsjat viivitamata pärast

Euroopa vahistamismääruse kohast vahistamist määruse teinud liikmesriigis, et see saaks abistada kaitsjat määrust täitvas liikmesriigis kooskõlas lõikega 4. Kõnealust isikut teavitatakse sellest õigusest.

4. Selle isiku kaitsjal määruse teinud liikmesriigis on õigus täita ülesandeid ulatuses, mis on vajalik kaitsja abistamiseks määrust täitvas liikmesriigis, eesmärgiga kasutada tõhusalt isiku õigusi määrust täitvas liikmesriigis vastavalt nõukogu raamotsusele, eelkõige selle artiklitele 3 ja 4.
5. Viivitamata pärast Euroopa vahistamismääruse kohast vahistamist teatab määrust täitev kohtuasutus määruse teinud kohtuasutusele vahistamisest ja vahistatu soovist kasutada kaitsjat ka määruse teinud liikmesriigis.

Üldiselt võib öelda, et õigused, mis on sätestatud direktiivi artiklis 11 on sarnased neile õigustele, mis on direktiivis sätestatud kahtlustatavate või süüdistatavate kohta tavalises kriminaalmenetluses. Samas on käesolevas artiklis isikule sätestatud vähem õigusi kui direktiivis üldiselt, kuna määrust täitvas liikmesriigis ei pea kaitsja tegelema asja sisulise poolega. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et lisaks on sätestatud nõ mõlemapoolse kaitse võimaldamine, mis kujutab endast kaitset nii määrust täitvas liikmesriigis kui ka kaitset määruste teinud liikmesriigis.

Selles artiklis kajastatakse ELi toimimise lepingu artikli 82 lõikes 2 antud volitust kehtestada direktiividega miinimumeeskirju, tehes seda „määral, mil see on vajalik kohtuotsuste ja õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise ning samuti politsei- ja õiguskooostöö hõlbustamiseks piiriülese mõõtmega kriminaalasjades”. See artikkel põhineb raamotsuse 2002/584/JSK (Euroopa vahistamismääruse kohta) artiklil 11, milles sätestatakse, et isikul, kes on vahistatud Euroopa vahistamismääruse alusel, on õigus õigusnõustaja abile vastavalt vahistamismäärust täitva liikmesriigi siseriiklikule õigusele. See säte ei kahjusta vastastikust usaldust, sest kaitsja ei tegele selles staadiumis vahistamismääruse teinud riigis asja sisulise poolega, vaid tema roll piirdub sellega, et ta võimaldab tagaotsitaval kasutada raamotsuse kohaseid õigusi. Seepärast on kaitsja ülesanne vahistamismääruse teinud riigis osutada abi ja anda teavet kaitsjale määrust täitvas liikmesriigis.

Vastastikuseks tunnustamiseks olulise vastastikuse usalduse edendamise saavutatakse sätestades, et Euroopa vahistamismääruse alusel vahistatud isiku puhul tuleb tema vahistamisest teatada vahistamismääruse teinud riigile ja vahistatu võib lasta oma huve kaitsta vahistamismääruse teinud riigi kaitsjal, keda abistab määrust täitva liikmesriigi kaitsja, et kasutada vahistatu õigusi määrust täitvas liikmesriigis kõige tõhusamalt kooskõlas nõukogu

raamotsusega 2002/584/JSK. Selline abi võib hõlbustada isikute raamotsuse kohaste õiguste kasutamist määrust täitvas liikmesriigis, eelkõige võimalust kasutada näiteks Euroopa vahistamismääruse täitmata jätmiseks artiklites 3 ja 4 sätestatud aluseid. Määruse teinud liikmesriigi kaitsja abi võib osutada oluliseks, kui on vaja esitada tõendeid varasema kohtuotsuse kohta, mis võib tuua kaasa raamotsuse artikli 3 lõike 2 kohase põhimõtte *ne bis in idem* kohaldamise. Euroopa vahistamismäärusega seotud menetlused ei viibi, sest see artikkel ei piira raamotsuses sätestatud tähtaegade kohaldamist. Vastupidi, määruse teinud liikmesriigi kaitsja kaasamine kiirendab nõusoleku saamist, sest tagaotsitav saab määruse teinud riigi menetluse ja oma nõusolekust tulenevate tagajärgede kohta täielikumat teavet.⁶³

Käesoleva töö autor sedastab, et vajalik oleks tagada mõlemapoolne kaitse ehk kaitse nii määrust täitvas liikmesriigis kui määruse andnud liikmesriigis. Seda just selleks, et saaks tuvastada, kas esineb mõni alus, mis kohustab määrust täitvat liikmesriiki vahistamismääruse täitmata jätmiseks või esineb mõni nendest alustest, mis ei kohusta vahistamismääruse täitmisest keeldumiseks, kuid annavad selleks võimaluse kui vahistamismäärust täitva liikmesriigi kohtuasutus nõnda soovib.

Euroopa vahistamismääruse raamotsuse (edasi EuVmRO) artiklites 3 on sätestatud need alused, mille puhul on vahistamismäärust täitval liikmesriigil kohustus vahistamismääruse täitmata jätmiseks. Nendeks alusteks on:

Vahistamismäärust täitva liikmesriigi õigusasutus (edaspidi "vahistamismäärust täitev õigusasutus") kohustub keelduma Euroopa vahistamismääruse täitmisest järgmistel juhtudel:

1. kui vahistamismääruse aluseks oleva süüteo puhul on vahistamismäärust täitvas liikmesriigis antud amnestia ning kui see riik oli pädev uurima süütegu siseriikliku kriminaalõiguse alusel;
2. kui vahistamismäärust täitev õigusasutus teab, et tagaotsitava suhtes on samade tegude eest teises liikmesriigis langetatud lõplik kohtuotsus ning kui sellega on määratud karistus, on see karistus kantud või on see sel ajal kandmisel või ei saa seda enam karistuse määranud liikmesriigi õiguse alusel täita;

---

⁶³ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 11. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

3. kui isikut, kelle suhtes Euroopa vahistamismäärus on tehtud, ei saa seoses tema vanusega võtta vahistamismääruse teinud riigi õiguse alusel kriminaalvastutusele vahistamismääruse aluseks olevate tegude eest.⁶⁴

EuVmRO artiklis 4 on sätestatud need alused, millal on vahistamismäärust täitval õigusasutusel võimalik, kuid mitte kohustuslik keelduda vahistamismääruse täitmisest. Nendeks alusteks on:

Vahistamismäärust täitev õigusasutus võib keelduda Euroopa vahistamismääruse täitmisest, kui:

1. artikli 2 lõikes 4 osutatud juhul ei kujuta Euroopa vahistamismääruse aluseks olev tegu vahistamismäärust täitva liikmesriigi õiguse alusel süütegu; kuid seoses maksude, tolli ja valuutatehingutega ei keelduta Euroopa vahistamismääruse täitmisest põhjusel, et vahistamismäärust täitva liikmesriigi seadustes ei ole kehtestatud samasuguseid makse või neis puuduvad samasugused maksude, tolli ja valuutatehingute eeskirjad nagu vahistamismääruse teinud liikmesriigi seadustes;

2. kui isik, kelle suhtes kohaldatakse Euroopa vahistamismäärust, on võetud vahistamismäärust täitvas liikmesriigis vastutusele sama teo eest, millel Euroopa vahistamismäärus põhineb;

3. kui vahistamismäärust täitva liikmesriigi õigusasutused on otsustanud Euroopa vahistamismääruse aluseks oleva süüteo eest vastutusele mitte võtta või menetlus lõpetada või kui tagaotsitava suhtes on liikmesriigis seoses samade tegudega langetatud lõplik kohtuotsus, mis ei võimalda menetlust jätkata;

4. kui vahistamismäärust täitva liikmesriigi õiguse alusel ei või tagaotsitavat kohtu alla anda või karistada aegumise tõttu ning kui teod kuuluvad selle liikmesriigi jurisdiktsiooni alla tema kriminaalõiguse alusel;

5. kui vahistamismäärust täitev õigusasutus teab, et tagaotsitava suhtes on samade tegude eest kolmandas riigis tehtud lõplik kohtuotsus ning kui sellega on määratud karistus, on see kantud või täitmisel või ei saa seda enam karistuse määranud riigi õiguse alusel täita;

---

⁶⁴ Euroopa vahistamismääruse raamotsus. RTL 2004, 100, 1595.

6. kui Euroopa vahistamismäärus on tehtud vabadusekaotuse või vabadust piirava julgeolekumeetme täitmiseks ja tagaotsitav viibib vahistamismäärust täitvas liikmesriigis või on selle kodanik või omab seal elukohta ning see riik kohustub karistuse või vabadust piirava julgeolekumeetme täitma vastavalt oma siseriiklikule õigusele;

7. kui Euroopa vahistamismäärus on seotud süütegudega, mis:

a) loetakse vahistamismäärust täitva liikmesriigi õiguse alusel täielikult või osaliselt toime panduks vahistamismäärust täitva liikmesriigi territooriumil või kohas, mida sellena käsitletakse; või

b) on toime pandud väljaspool vahistamismääruse teinud liikmesriigi territooriumi ning vahistamismäärust täitva liikmesriigi õigus ei võimalda kohtu alla anda samade süütegude eest, kui need on toime pandud väljaspool tema territooriumi.

Lähtudes nendest artiklitest võib jaatada kaitsja olemasolu ilmselget tähtsust nii määruse teinud liikmesriigi kui määrust täitvas liikmesriigis, kuna selleks, et tuvastada, kas artiklites 3 või 4 toodud alused on olemas, et määrust täitev liikmesriik saaks veenduda selles, et tal on kohustus keelduda vahistamismääruse täitmisest või on täitmisest keeldumine vahistamismäärust täitval liikmesriigi õigusasutusel võimalik, kui seda soovitakse.

KrMS § 499 lg 4 sätestab, et (4) Isikul on kinnipidamisest alates õigus tasuta õigusabile ning tõlgi abile. Seega on tagatud direktiivi artiklis 11 lõikes 1 sätestatud õigus kaitsjale peale vahistamist.

KrMS § 501 sätestab, et (1) Loovutamismenetluses on kaitsjaks advokaat. (2) Kaitsja osavõtt loovutamismenetlusest on isiku vahi alla võtmise taotluse läbivaatamisest alates kohustuslik.

EuVmRO artikkel 11 lõige 2 alusel on tagaotsitava, kes on vahistatud Euroopa vahistamismäärust täitva liikmesriigi siseriiklikule õigusele. Isikut teavitatakse õigusest kaitsjale tema kinnipidamisel. Kuni loovutamishahistamise taotluse läbivaatamiseni kohtu ees sõltub kaitsja osavõtt loovutamismenetlusest tagaotsitava isiku tahteavaldusest. Alates loovutamishahistuse taotluse läbivaatamise algusest tuleb isikule, kellel ei ole veel kaitsjat,

määrata kaitsja. Kaitsja osavõtt on kohustuslik juba menetluse varasemas staadiumis, kui tagaotsitav isik avaldab soovi nõustuda loovutamise⁶⁵.

Kaitsja õiguste sisu pole loovutusmenetluse puhul eraldi sätestatud ning seega kohaldub KrMS § 47 lg 1, mis sätestab, et kaitsjal on õigus 1) saada juriidiliselt või füüsiliselt isikult kaitsealusele õigusabi andmiseks vajalikke dokumente; 2) esitada tõendeid; 3) esitada taotlusi ja kaebusi; 4) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mida protokollitakse; 5) menetleja teadmisel kasutada kaitsekohustust täites tehnikavahendeid, kui see ei sega menetlustoimingu; 6) osaleda kohtueelses menetluses kaitsealuse osavõtul tehtavates uurimistoimingutes õigusega esitada menetleja kaudu küsimusi; 7) kriminaalmenetluse astumisest alates tutvuda kaitsealuse ülekuulamise protokolliga ja kahtlustatavana kinnipidamise protokolliga ning kohtueelse menetluse lõpuleviimisel kogu kriminaaltoimikuga. 8) kohtuda kaitsealusega kõrvaliste isikute juuresolekuta, ilma et kohtumiste arv ja kestus oleks piiratud, kui kohtumise kestus ei ole käesolevas seadustikus sätestatud teisiti.

Lähtuvalt eelnevast võib öelda, et meie siseriikliku õigusega on tagatud õigus kaitsjale selles ulatuses, mis on sätestatud ka direktiivis. Isikule, kes on Euroopa vahistamismääruse täitmise tagamiseks vahistatud, on õigus kaitsjale. Kaitsja osavõtt on kohustuslik alates isiku vahi alla võtmise taotluse läbivaatamisest. Kuni loovutamivahistamise taotluse läbivaatamiseni kohtu ees on kaitsja osavõtt sõltuvusest isiku enda tahteavaldusest. See tähendab, et talle on võimaldatud kaitsja abi ühel juhul kui ta seda soovib ning edaspidi on see juba kohustuslik. Seega on täidetud direktiivi artiklis 11 lg-s 1 sätestatud õigus kaitsjale määrust täitvas liikmesriigis. Ka direktiivi artikkel 11 lg 2-s sätestatud esimesed kolm õigust on Eesti siseriikliku õigusega tagatud. Lähtudes KrMS § 47 lg 1-ga on tagatud ka direktiivis sätestatud õigus, et kaitsja kasutamise aeg pole piiratud, isikul on õigus kohtuda kaitsjaga ja kaitsjal on õigus osavõtta ülekuulamisest. Siseriikliku õigusega pole täidetud direktiivi artiklis 11 lg 2 neljandana sätestatud õigus, et kaitsja pääseb isiku juurde, et kontrollida tema kinnipidamistingimusi. Selline säte puudub siseriikluses õiguses ning tuleks direktiivi ülevõttes sätestada.

Direktiivi artiklis 11 lg 3 ja 4 on sätestatud, et isikul peaks olema õigus kasutada kaitsjat viivitamata pärast vahistamismääruse kohast vahistamist määruse teinud liikmesriigis. KrMS

---

⁶⁵ E. Kergandberg; P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012, § 501. komm 2.1.

ei sätesta sellise õiguse olemasolu. Seega on direktiivi artiklis 11 lg 3 ja 4 sätestatud õigus Eesti siseriikliku õiguse alusel tagamata. Nagu eelnevalt tuvastatud oleks sellise kahepoolse kaitse tagamine mõistlik. Seda seetõttu, et siis saaks tuvastada olukorrad, kus vahistamismääruse täitmine on liikmesriigil keelatud ning millal vahistamismääruse täitmisest keeldumine on täitva liikmesriigil lubatud. Mõlemapoolse kaitse mittetagamisel on nende olukordade tuvastamine keerukas. Seega leiab käesoleva töö autor, et sellise kaitse reguleerimine siseriiklikus õiguses oleks igati mõistlik.

Direktiivi artiklis 11 lg-s 5 on sätestatud see, et määrust täitev kohtuasutus peab teatama viivitamatult määruse teinud kohtuasutust vahistamisest ja vahistatu soovist asutada kaitsjat ka määruse teinud liikmesriigis. Eelnevalt on tuvastatud, et KrMS ei sätesta otseselt õigust kasutada kaitsjat määruse teinud liikmesriigis.

Vastavalt KrMS § 498 lg 2-le on loovutamismenetlusalase koostöö keskasutus Justiitministeerium. KrMS § 500 lg-tes 1 ja 2 on sätestatud, et (1) Euroopa vahistamismäärus adresseeritakse Justiitsministeeriumile kolme tööpäeva jooksul, arvates isiku vahistamisest Eestis. Justiitsministeerium edastab Euroopa vahistamismääruse viivitamata pädevale kohtule ja Riigiprokuratuurile (2) Rahvusvahelise Kriminaalpolitsei Organisatsiooni (Interpol) või Schengeni infosüsteemi kaudu saabunud Euroopa vahistamismäärus saadetakse pärast isiku kinnipidamist viivitamata Justiitsministeeriumile, kes edastab selle pädevale kohtule ja Riigiprokuratuurile. Lähtuvalt nendest sätetest võib öelda, et Eesti siseriikliku õiguse alusel on osaliselt siiski täidetud direktiivi artiklis 11 lg-s 5 sätestatu. Nimelt see, et viivitamata pärast isiku vahistamist tuleb teatada määruse teinud kohtuasutusele isiku vahistamisest.

3.1 Tasuta õigusabi

Direktiivi artiklis 12 on sätestatud järgnev:

1. Käesolev direktiiv ei piira siseriiklike tasuta õigusabi käsitlevaid sätteid, mida kohaldatakse kooskõlas ELi põhiõiguste harta ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga.
2. Liikmesriigid ei kohalda tasuta õigusabi käsitlevaid sätteid, mis on ebasoodsamad kui kehtivad sätted, mis käsitlevad käesoleva direktiivi kohast õigust kaitsjale.

ELi põhiõiguste harta artikli 47 kolmandas lõigus on sätestatud järgnev:

Isikule, kellel puuduvad piisavad vahendid, antakse tasuta õigusabi sellises ulatuses, mis tagab talle võimaluse kohtusse pöörduda.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lõikes 3 on sätestatud, et igal kuriteos süüdistataval on õigus saada tasuta õigusabi juhul, kui õigusemõistmise huvid seda nõuavad ja süüdistataval pole piisavalt vahendeid eest tasumiseks.

Kuigi kavandatud direktiivi eesmärk ei ole reguleerida tasuta õigusabi andmist, sätestatakse selles liikmesriikidele nõue jätkata riigis kehtiva tasuta õigusabi osutamise korra kohaldamist. See peab aga olema kooskõlas ELi põhiõiguste harta ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga. Lisaks ei saa liikmesriigid kohaldada olukorras, kus kavandatava direktiiviga on ette nähtud õigus kaitsjale, vähem soodsaid tasuta õigusabi andmise tingimusi kui olukorras, kus siseriikliku õiguse kohaselt on see õigus juba olemas.⁶⁶ Käesoleva töö autor on nõus, et oluline on sätestada direktiiviga tasuta õigusabi saamine, kuna vastasel juhul, kui pole sätestatud miinimumnõudeid tasuta õigusabi saamiseks võib isiku kaitseõiguse tagamine jääda puudulikuks. Kui isikul pole võimalik ise tasuda õigusabi eest siis ei tohiks see olla põhjuseks, miks talle ei tagata kaitset kriminaalmenetluses. Selliste olukordade vältimiseks on direktiiviga ette nähtud miinimumnõuded tasuta õigusabi tagamiseks tähtsad, et oleks tagatud piisav õigus kaitsele kriminaalmenetluses. Kui selliseid nõudeid poleks tagatud siis võiks ette tulla olukordi, kus isiku kaitseõiguse tagamine jääks sõltuma vaid sellest, kas tal on vahendeid oma kaitsjale tasumiseks või mitte. Selline olukord peab olema lubamatu.

---

⁶⁶ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 12. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

Tasuta õigusabi andmist Eestis reguleerib Riigi õigusabi seadus (edaspidi RÕS). RÕS § 4 lg 3 punktid 1 ja 2 sätestavad, et Riigi õigusabi liigid on määratud kaitse kriminaalmenetluses ja isiku esindamine kriminaalasja kohtueelses menetluses ja kohtus.⁶⁷ Riigi õigusabi saamiseks õigustatud isikud on RÕS § 6 sätestatu alusel (1) Riigi õigusabi võib saada füüsiline isik, kes oma majandusliku seisundi tõttu ei suuda õigusabi vajamise ajal tasuda asjatundliku õigusteenuse eest või suudab seda teha üksnes osaliselt või osamaksetena või kelle majanduslik seisund ei võimalda pärast õigusteenuse eest tasumist lihtsat toimetulekut. (1¹) Riigi õigusabi antakse füüsilisele isikule, kelle elukoht on õigusabi andmise avalduse esitamise ajal Eesti Vabariigis või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis või kes on Eesti Vabariigi või mõne muu Euroopa Liidu liikmesriigi kodanik, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud juhul (2) Kriminaalmenetluses saab riigi õigusabi, oma majanduslikust seisundist sõltumata, füüsilisest isikust kahtlustatav või süüdistatav, kes ei ole kaitsjat valinud kokkuleppel ja kelle kriminaalasjas on kaitsja osavõtt seaduse järgi kohustuslik või kes taotleb kaitsja osavõttu.

Seega on Eesti siseriikliku õiguse alusel õigustatud tasuta õigusabi saama isikud, kes on nii Eesti kui ka mõne teise Euroopa Liidu liikmesriigi kodanikud. Lõike 2 alusel on tasuta õigusabi tagatud ka nendele süüdistatavatele ja kahtlustatavatele, kelle elukoht pole Eesti Vabariigis või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis või kes pole Eesti Vabariigi või Euroopa Liidu mõne liikmesriigi kodanikud, kuid kelle kriminaalasjas on kaitsja osavõtt seaduse järgi kohustuslik või isik taotleb kaitsja osavõttu. Lähtudes eelnevast võib öelda, et Eesti siseriikliku õigusega on tagatud õigus tasuta õigusabile kahtlustatavatele ja süüdistatavatele samas ulatuses, mis on direktiivis sätestatud. Seega ei saa siseriikliku õiguse alusel esineda olukordi, kus isikule ei tagata õigust kaitsjale vaid seetõttu, et isikul ei ole vajalikke vahendeid kaitsjale tasumiseks ning isikule kaitseõiguse võimaldamine ei ole sõltuvuses sellest, kas tal on võimalik kaitsjale tasuda või mitte.

---

⁶⁷ Riigi õigusabi seadus. RT I, 18.04.2013, 5.

3.2 Õiguskaitsevahendid

Direktiivi artiklis 13 on sätestatud järgnev:

1. Liikmesriigid tagavad, et artiklis 2 osutatud isikul on tõhusad õiguskaitsevahendid olukordades, kus tema õigust kaitsjale on rikutud.
2. Õiguskaitsevahendiga saab taastada kahtlustatava või süüdistatava olukorra sellisena, nagu see oleks olnud, kui rikkumist ei oleks toimunud.
3. Liikmesriigid tagavad, et ütlusi, mida kahtlustatav või süüdistatav on andnud, või tõendeid, mis on kogutud rikkudes tema õigust kaitsjale, või juhtudel, kus nimetatud õigusest on tehtud erand kooskõlas artikliga 8, ei või mis tahes menetlusetapis kasutada tõenditena tema vastu, välja arvatud juhul, kui selliste tõendite kasutamine ei kahjusta kaitseõigusi.

Selle artikliga sätestatakse see, et kui isiku õigusi on rikutud siis taastatakse isiku olukord nii suures osas kui võimalik selliseks, nagu oleks olnud olukord kahtlustatava või süüdistatava jaoks siis kui rikkumist poleks toimunud. Selleks, et menetlus jääks praktiliseks ja efektiivseks on vajalik, et õigus kaitsjale oleks tagatud alates esimesest politsei ülekuulamisest alates. Välja arvatud juhul kui konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades on kaalukaid põhjuseid kaitseõiguse piiramiseks. Isegi siis kui mõjuvatel põhjustel erandolukorras õigustada selle kaitseõiguse piiramist, ei tohi põhjendamatult kahjustada kahtlustatava õigusi, mis on sätestatud EIÕK artiklis 6. Õigust kaitsele on täielikult rikutud kui süüstavaid ütluseid, mis on antud ilma kaitsja kohalolekuta, kasutatakse isiku süüdimõistmiseks.⁶⁸ Seepärast keelatakse selle artikliga põhimõtteliselt selliste tõendite kasutamine, mille kogumisel ei ole peetud kinni õigusest kaitsjale, välja arvatud erandjuhul, kui selliste tõendite kasutamine ei piiraks kaitseõigusi.⁶⁹ Käesoleva töö autor on seisukohal, et nende tõendite kasutamine, mis on saadud selliselt, et pole tagatud isiku õigusi kaitsele, tuleb keelata. Seda just seetõttu, et kui selliste tõendite kasutamine, mis piiravad kaitseõigust, oleks lubatud siis poleks üldjoontes mõtet ka kaitseõiguse miinimumnõuete kehtestamiseks. Kui selliste tõendite kasutamine oleks kergekäeliselt lubatud siis ei saaks öelda, et kaitseõigus, mille näol on tegemist kahtlustatava või süüdistatava jaoks äärmiselt tähtsa õigusega, oleks

⁶⁸ EIKo 27.11.08, 36391/02, Salduz vs. Turkey, p 55.

⁶⁹ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 13. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

mingilgi määral tagatud. Siis võiksid ette tulla olukorrad, kus isik kohta tehakse otsus selliste tõendite alusel, mis on saadud igati katseõigust rikkudes ning see jätkaks süüdistatava väga nõrka positsiooni.

Eesti siseriiklikus õiguses on nende menetlustoimingute või määruste peale, mis on tehtud vahetult uurimisasutuse või prokuratuuri enda poolt on võimalik esitada kaebust uurimiskaebe korras. Kui tegemist on aga menetlustoimingutega, mis riivavad olulisimaid põhiõigusi ning mida on kohtueelses menetluses õigus läbi viia vaid eeluurimiskohtuniku määrusega antava loa alusel, saab selle peale kaevata määruskaebe korras. Lähtudes KrMS §-st 339 lg-st 1 punktist 3 on menetlusõiguse oluliseks rikkumiseks see kui kaitsja pole kohtumenetlusest osa võtnud nendel juhtudel kui kaitsja osavõtt kohtumementlusest on kohustuslik.

KrMS § 228 reguleerib uurimiskaebe korras esitatud kaebe esitamist ning sätestab, et (1) Menetlusosalisel ja menetlusvälisel isikul on õigus enne süüdistusakti koostamist esitada prokuratuurile kaebus uurimisasutuse menetlustoimingu või määruse peale, kui ta leiab, et menetlusnõuete rikkumine menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel on kaasa toonud tema õiguste rikkumise. (2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud isikul on õigus enne süüdistusakti koostamist esitada Riigiprokuratuurile kaebus prokuratuuri määruse või menetlustoimingu peale. (6) Kui käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 nimetatud kaebus saabub prokuratuuri pärast süüdistusakti käesoleva seadustiku § 226 lõike 3 kohast kohtusse saatmist, edastatakse see kriminaalasja arutavale kohtule.

KrMS § 228 lg 1 ja 2 annavad õiguse esitada kaebus uurimisasutuse menetlustoimingu või määruse peale kui on rikutud isiku õigusi. Õigus kaitsjale ülekuulamiste läbiviimisel ning teiste menetlustoimingu puhul, kus ei ole vaja eeluurimiskohtuniku luba on vaidlustatavad selle sätte kaudu. Kui kaebus rahuldatakse siis peatatakse vaidlustatud menetlustoiming osaliselt või täielikult ning kõrvaldatakse rikkumine. Kui õiguste rikkumist kõrvaldada ei saa, siis lihtsalt tunnustatakse õiguste rikkumist.⁷⁰

Määruskaebe korras on vaidlustatavad KrMS-i § 385 p-st 6 tulenevalt vahistamismäärus, vahistamise pikendamise määrus, väljaandmise määrus, alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamise või tema seal viibimise aja pikendamise määrused.

Lähtudes eelnevast võib öelda, et kahtlustatavatel või süüdistatavatel on õigus kasutada õiguskaitsevahendeid kui nende õigusi on menetlustoimingute käigus rikutud. Neil on õigus

---

⁷⁰ E. Kergandberg; M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn. Juura. 2006, lk 407 p. 5.

esitada kaebusi menetlustoimingute peale ning sellega saavutada see, et menetlustoiming peatatakse ning kõrvaldatakse rikkumine. Seega võib öelda, et Eesti siseriiklik õigus on kooskõlas direktiivi artiklis 13 sätestatuga. Siseriikliku õiguse alusel on isikutel, kelle õigusi on rikutud võimalus kasutada õiguskaitsevahendeid, mille tulemusel menetlustoiming peatatakse ning rikkumine kõrvaldatakse ning seega võib öelda, et isik asetatakse samasse olukorda, kus ta oleks olnud siis kui rikkumist poleks toimunud.

4. Kaitsjale teatavaks saanud informatsiooni konfidentsiaalsus

Järgnevas peatükis analüüsib töö autor direktiivis sätestatud kaitsjale teatavaks saanud informatsiooni konfidentsiaalsuse tagamise kohustust Eestis siseriiklikult sätestatud normide võrdluses. Kaitsjale teatavaks saanud informatsiooni konfidentsiaalsuse tagamiseks on vastavad sätted KrMS-is ja Advokatuuriseaduses (edasi AdvS).

Direktiivi artiklis 7 on sätestatud järgnev:

Liikmesriigid kindlustavad, et kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheliste kohtumiste konfidentsiaalsus oleks tagatud. Samuti tagavad nad kirjavahetuse, telefonivestluste ja siseriikliku õigusega lubatud kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja vahelise muu suhtlusvormi konfidentsiaalsuse.

Kaitseõigus on kaitstud kohustusega tagada, et kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheline suhtlus, mis tahes vormis see ka ei toimuks, jääks eranditult täies ulatuses konfidentsiaalseks.⁷¹

Euroopa Inimõiguste Kohus on väljendanud oma seisukohta selles, et peamine tegur selleks, et kaitsja saaks esindada oma kliendi huve peitub just selles, et nendevahelise informatsiooni konfidentsiaalsus oleks tagatud. Selline privileeg julgustab avatud ning ausat vestlust kliendi ja kaitsja vahel. Samuti on Euroopa Inimõiguste Kohus leidnud, et konfidentsiaalne suhtlus kliendi ja kaitsja vahel on kaitstud EIÕK-ga ning kujutab endast tähtsat kaitseõiguse tagatist.⁷²Käsoleva töö autor on samuti arvamusel, et see, et kaitsja ja kaitsealuse vaheline informatsioon oleks konfidentsiaalne on äärmiselt tähtis, et tagada piisav kaitse kriminaalmenetluses. Kui nendevaheline informatsioon oleks avalikustamisele kuuluv siis ei julgeks kaitsealune võibolla mingitel juhtudel anda oma kaitsjale piisavat ülevaadet kõigist asjaoludest, mis võivad omada juhtumi puhul määravat tähtsust ning mida saaks kaitsja kasutada oma kaitsealuse kaitseks. Kaitsealusel võib olla ettekujutus, et kui ta räägib kõik ausalt ära siis võidakse mõningaid fakte, mida ta on jaganud kasutada hoopis tema vastu. Kuna üldjuhul pole kaitsealuse näol tegemist isikuga, kes oleks kursis kõigi sätete eeldustega

---

⁷¹ Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. artikkel 7. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

⁷² EIKo 13.06.2007, 23393/05, Castravet vs. Moldova, p 49.

ega asjaolude tõendamise üksikasjadega, siis võib ta lõppkokkuvõttes hoopis jätta rääkimata neid asju, mis võiksid olla hoopis tema süütuse tõendamisel kasuks.

KrMS § 34 lg 1 p 4 sätestab, et kahtlustataval on õigus: (4) kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta. VangS § 95 § 1 ja 2 on sätestatud, et (1) vahistatul on õigus piiramatult kohtuda oma kaitsja, advokaadist esindaja, vaimuliku ja oma riigi konsulaartöötajaga ning tõestamistoimingu tegemiseks notariga. Kokkusaamised toimuvad segamatult. Vanlgateenistuse ametnik võib kokkusaamisi jälgida, kuid mitte pealt kuulata. (2) kaitsjal, advokaadist esindajal või konsulaartöötajal on lubatud vahistatule üle anda kaitse ettevalmistamiseks vajalikke materjale. Materjalide sisuline läbivaatus vanlgateenistuse ametnike poolt on keelatud. Notari dokumentide sisuline läbivaatus vanglateenistuse ametnike poolt on keelatud. Käesolevad sätted aitavad igati tagada seda, et kahtlustatava või süüdistatava informatsioon, mida ta jagab oma kaitsjaga oleks konfidentsiaalne. Sellega, et võimaldatakse kaitsja ja kaitsealuse kokkusaamised ilma teiste inimeste juuresolekuta tagab selle, et keegi, kes ka samas ruumis on ei kuuleks pealt, millest nad omavahel räägivad ning välistab võimaluse, et see isik teada saadud asjaoludest kellelegi midgai edasi räägiks. Samuti tagab informatsiooni konfidentsiaalsust igati see, et keelatud on materjalide sisuline läbivaatus. Kuna tegemist on kaitsja ja kaitsealuse omavahelise informatsiooniga siis ei näe käesoleva töö autor ka põhjuseid, mis need dokumendid peaksid olema läbi vaadatud.

Menetleja peab kahtlustatavale tema soovi korral võimaldama kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta. See õigus on VangS § 95 lg 1 kohaselt tagatud ka vahistatud kahtlustatavale. Kahtlustatava kogu suhtlus kaitsjaga peab toimuma segamatult ja ilma selle sisulise kontrollita. Suhtlus hõlmab lisaks kohtumistele ka kaitsematerjalide üleandmist (VangS § 95 lg 2), kirjavahetust ja kontakti telefoni teel. Ka see suhtlus peab toimuma segamatult ja usalduslikult.

Lähtuvalt eelnevast võib öelda, et Eesti siseriikliku õigusega on tagatud kaitsja ja kahtlustatava vahelise suhtluse konfidentsiaalsus nagu nõuab ka direktiivi artikkel 7. Kahtlustatava ja tema kaitsja suhtluse konfidentsiaalsust tagab ka KrMS § 91 lg 2¹ ja 7 sätestatud läbiotsimise piirang advokaadibüroode kohta, nendest lõige 2¹ sätestab piirangu, et vaid prokuratuuri määruse alusel ei või advokaadibüroos läbiotsimist toimetada. Lg 7 aga sätestab selle, et advokaadibüroo läbiotsimise juures peab viibima advokaat, kelle juures läbi otsitakse või kui asjaomane advokaat ei saa läbiotsimise juures viibida, siis teine sama advokaadibüroo kaudu õigusteenust osutav advokaat ning kui ka see pole võimalik siis teine advokaat. Kui oleks lubatud advokaadibüroode läbiotsimine ilma igasuguste piiranguteta, siis

ei saaks öelda, et on tagatud kaitsja ja kaitsealuse vahelise informatsiooni konfidentsiaalsus. On ilmne, et advokaadibüroos on palju dokumente, mis on mõeldud vaid kaitsja ja kaitsealuse jaoks ning nende avalikuks tulek oleks nendevahelise konfidentsiaalsuskohustuse rikkumine. Seega ei saaks advokaat näiteks selliseid dokumente oma büroos hoida, mis sisaldavad informatsiooni, mis ei ole avalik. Selline olukord oleks aga arusaamatu ja igati mõistusevastane.

AdvS-s on sätestatud tagatised kaitsja ja kahtlustatava suhtes § 43 lg-des 2, 3 ja 5, mis sätestavad, et (2) advokaadile usaldatud andmed on konfidentsiaalsed. Tunnistajana ülekuulatavale advokaadile, advokatuuri või advokaadibüroo töötajale ei või talle õigusteenuse osutamisega teatavaks saanud asjaolude kohta küsimusi esitada ega temalt seletust nõuda. (3) advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad on puutumatud. (5) advokaati ei või kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel kinni pidada, läbi otsida ega vahistada, välja arvatud maa- või linnakohtu määruse alusel. Advokaadi kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel ei või läbi otsida ka advokaadibürood, mille kaudu ta õigusteenust osutab.⁷³

AdvS § 45 lg 1 sätestab, et (1) advokaat on kohustatud hoidma saladuses talle õigusteenust osutades teatavaks saanud andmeid, tema poole õigusteenuse saamiseks pöördumist ja õigusteenuse eest makstud tasu suurust. Kohustus ei ole ajaliselt piiratud ja kehtib ka pärast advokaaditegevuse lõppemist. Kohustus lehtib ka advokaadibüroo töötaja ja advokatuuri töötaja kohta ning selle avaliku teenistuja kohta, kellele on advokaadi kutsesaladus teatavaks saanud teenistuskohustusi täites. Advokaadi poole õigusteenuse saamiseks pöördumise ja temale õigusteenuse eest makstud tasu suuruse saladuses hoidmise kohustus ei kehti riigi õigusabi osutamise ja selle eest makstava tasu suhtes.

AdvS § 43 lg 2, 4, 5 ja § 45 lg 1 garanteerivad selle, et kaitsjale tema kutsetegevuse kaudu teatavaks saanud informatsioon oleks kaitstud ning seda nii õigusteenuse osutamise ajal kui ka peale seda. Sätted panevad kohustuse kaitsjale endale, et ta peab hoida talle teatavaks saanud informatsiooni ja seavad ka piirangud sellele, et teda ei saa üle kuulata, kaitsjalt tema teabekandjaid nõuda ning teda ei saa kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel kinni pidada, läbi otsida ega vahistada. Lähtuvalt sellest võib öelda, et Eesti siseriikliku õigusega on tagatud direktiivi artiklis 7 sätestatud kaitsjale teatavaks saanud teabe konfidentsiaalsus ning seega võib öelda, et on tagatud Euroopa Inimõiguste Kohtu poolt kaitseõiguse oluline tagatis, milleks on kaitsja ja kahtlustatava vahetatud teabe konfidentsiaalsus.

---

⁷³ Advokatuuriseadus. RT I, 21.12.2012, 4.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli selgitada välja kaitseõiguse tähtsus kriminaalmenetluses ja kindlaks teha direktiivi on vajalikkus. Teiseks eesmärgiks oli võrrelda Eestis kehtivat seadusandlust direktiivis sätestatuga.

Kaitseõiguse tagamise vajalikkust kriminaalmenetluses on peetud tähtsaks Eesti õiguses juba põhiseaduses sätestatu alusel. Tähtis on see, et isikule, kellelt on võetud vabadus selgitatakse tema õigused viivitamatult ja talle tuleb anda viivitamatult õigus valida endale kaitsja ning kaitsjaga kohtuda. Neid õiguseid ei saa võtta isikult ära ja nende õiguste suhtes on lubatud piirangud vaid erandlikel juhtudel. Kahtlustatavate või süüdistatavate puhul võib nende õiguste riive olla suur kui neile ei tagata viivitamatult kaitseõigust. On tähtis, et isikutele oleks tagatud kindlustunne, et kui nad satuvad kahtlustatava või süüdistatava menetlusseisundisse siis neile võimaldatakse kaitsja ning kaitsjaga kokkusaamine ning seeläbi oma õiguste kaitse.

Kaitseõiguse tagamine on tähtis, kuna üldjuhul ei ole kahtlustatava või süüdistatava näol tegemist isikutega, kes oskaksid ise enda õiguste eest seista. Nendeks on üldjuhul isikud, kes pole puutunud kokku kriminaalmenetlusega ning seega ei oma ettekujutust sellest, millised on nende õigused ja kohustused. Kui neile ei selgitata piisavalt nende õigusi, eelkõige just õigust kaitsjale, siis ei saa olla kindel, et menetlus on õiglane. Kaitseõiguse tagamise põhimõtte kaudu on pandud selle tagamise kohustus ka mingil määral ametiisikutele. Seda just õigustest teavitamise osas.

Direktiivi vajalikkus on põhjendatud eelkõige sellega, et erinevates Euroopa Liidu liikmesriikides on erinev õigussüsteem ning erinevad õigused, mis on sätestatud isikutele, kes on kahtlustatava või süüdistatava menetlusseisundis. Direktiiviga aga sätestatakse minimaalsed nõuded õigustele, mis peavad olema kõigis liikmesriikides kahtlustatavate või süüdistatavate puhul tagatud, et oleks võimalikult väike võimalus nende isikute väärkohtlemisele või ebaõiglasele otsusele. Direktiiviga sätestatakse kaitsja osavõtt ka kohtueelsest menetlusest välistades võimalust selleks, et kedagi kuulatakse üle või sunnitakse ütlusi andma ebainimlikke või alandavaid meetmeid kasutades.

Direktiiv on vajalik selleks, et juhtudel, kui mõnes liikmesriigis on küll vajalikud põhiõigused seadusega sätestatud, neid ka tegelikult järgitaks ning sedajast seetõttu, et direktiivis sätestatu on peale selle vastuvõtmist Euroopa Liidu liikmesriikide suhtes siduv.

Võrreldes direktiivi sätteid Eestis kehtiva seadusandlusega jõudis käesoleva töö autor sisukohale, et üldiselt on Eesti siseriiklikus õiguses sätestatud juba hetkel õigused, mis peaks olema sätestatud vastavalt direktiivile. Samuti on Riigikohus paljusid direktiivis sätestatud õigusi pidanud tähtsaks oma otsustes välja tuua.

Üks tähtsamaid probleeme, mida direktiivi sätestamisega püütakse lahendada, on õigus kaitsjale kohtueelses menetluses ja just alates politsei ülekuulamisest. Lähtuvalt Eesti siseriiklikust õigusest võib öelda, et Eestis on õigus kaitsjale juba alates politsei ülekuulamisest tagatud, kui isik seda soovib. Samuti on Eesti siseriikliku õiguse alusel kohustuslik kahtlustatavale või süüdistatavale õiguste tutvustamine ning vajadusel ka nende selgitamine, et isik saaks aru oma õigusest kaitsjale.

Käesolevas magistritöös on tuvastatud ka mõningaid esinevusi direktiivis ja siseriiklikus õiguses sätestatus. Direktiivi sätestatuga pole Eesti siseriikliku õiguse alusel kooskõlas see, et kaitsja ei saa tutvuda kinnipidamiskoha tingimustega. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kuna riigiti võivad olla kinnipidamistingimused erinevad, oleks siiski vajalik kehtestada miinimumnõuded kõigis liikmesriikides ning seega anda kaitsjale võimalus tutvuda kinnipidamiskoha tingimustega. See aitaks välistada võimalust, et kahtlustatavaid peetakse kinni tingimustes, mis on ohtlikud nende elule või tervisele. Kui kaitsjale on võimaldatud tutvuda kinnipidamiskoha olukorraga siis saaks ta vajadusel, kui on vajalik, teha selle kohta märkuseid või avaldusi ning sellega esindada oma kaitsealust.

Direktiivis sätestatu alusel võib kahtlustatavana kinnipidamisest teavitamist piirata vaid siis kui see kahjustab kriminaalmenetlust ning kui selliseks piiranguks on kohtuastuse luba. Sellega pole Eesti siseriiklik õigus kooskõlas. Siseriikliku õiguse järgi on sellise piirangu kehtestamiseks vajalik prokuratuuri luba, kuid prokuratuuri näol pole tegemist kohtuasutusega. Too autori hinnangul tuleks siiski kehtestada siseriiklikus õiguses norm, mille alusel oleks lubatud kahtlustatavana kinnipidamisest teavitamise piiramine kohtuasutuse otsuse alusel. Kuna prokuratuuri näol on tegemist süüdistusfunktsiooni kandjaga siis on hetkel olukord, kus süüdistusfunktsiooni kandja annab loa piirata isiku kaitseõigust. Kui selline piirang oleks lubatud kohtuasutuse loal siis tagaks see eraldatuse kaitseõiguse ja süüdistusfunktsiooni kandjate suhtes ning üks ei otsustaks teise üle. Samasugune on olukord vahitsamisest teavitamisega. Ka selle kohta pole siseriiklikus õiguses sätet, mis lubaks seda piirata kohtuasutuse loal.

Kaitseõigusest loobumise suhtes peab käesoleva töö autor tähtsaks välja tuua seda, et selle regulatsioon on kooskõlas direktiivis sätestatuga. Samas autor leiab, et tuleks läbi mõelda see,

kuidas saaks olla veendunud, et kahtlustatav või süüdistatava kaitseõigusest loobumise puhul saaks olla veendunud selles, et selline loobumine on olnud igati vabatahtlik. Töö autor ei mõtle olukordi, kus õigustatud isikul kästakse sõnaselgelt kaitseõigusest loobuda vaid neid olukordi, kus loobumiseks on isikut suunatud õiguste tutvustamise käigus näiteks kohtueelses menetluses enne kahtlustatava ülekuulamist.

Teiste isikute kaitseõiguse tagamine, selliste nagu tunnistaja, kes võib sattuda kahtustatava või süüdistatava menetlusseisundisse, on samuti üldjoontes siseriikliku õiguse alusel tagatud. Samas võib öelda töös väjatoodu alusel, et tegelikult oleks tarvilik kindlustada see, et kui uurimisasutusel või prokuratuuril on tekib isiku suhtes kahtlus juba ülekuulamise ajal, siis peaks talle kindlustama samad õigused, mis on kriminaalmenetluses kahtlustataval või süüdistataval.

Euroopa vahistamismäärusega hõlmatud isikute suhtes on siseriikliku õigusega sätestatud neile õigused kasutada kaitsjat, kohtuda kaitsjaga ja kaitsja kohalolekule menetlustoimingutes. Samas pole siseriikliku õigusega tagatud isikule õigust mõlemapoolseks kaitseks. Seda siis nii määruse andnud liikmesriigis kui määrust täitvas liikmesriigis. Sellise õiguse tagamist võib käesoleva töö pinnal tekkinud järelduste alusel pidada vajalikuks, kuna siis saab tuvastada määruse andnud liikmesriigi kaitsja abiga selle, kas on mingeid aluseid, et määrust täitev liikmesriik peab keelduma vahistamismääruse täitmisest või on sellest keeldumine määrust täitva liikmesriigi õigusorgani soovil lubatud. Ilma mõlemapoolse kaitse tagamiseta on selliseid järeldusi mõningatel juhtudel keeruline teha. Samuti pole siseriikliku õigusega tagatud see, et kaitsjal oleks võimalik tutvuda vahistamismääruse alusel kinni peetud isiku olukorraga kinnipidamisasutuses.

Lähtudes eelnevast võib teha järelduse töö alguses püstitatud uurimiseesmärgi suhtes ning öelda, et enamuses on siseriiklik õigus kooskõlas direktiivis sätestatuga. Mõningaid muudatusi sätetes, mille üle on antud eelnevalt ülevaade, oleks siiski vaja teha.

SUMMARY

RIGHTS TO THE ACCESS OF A LAWYER IN CRIMINAL PROCEEDINGS COMPEARING TO RIGHTS IN ESTIONIAN CRIMINAL PROCEEDINGS LAW.

Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council aims to set common minimum standards on the rights of suspects and accused persons in criminal proceedings throughout the European Union to have access to a lawyer and to communicate upon arrest with a third person, such as a relative, employer or consular authority. The proposal is the next step in the series of measures laid down in the Resolution of the Council of 30 November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspects and accused persons in criminal proceedings, appended to the Stockholm Programme approved by the European Council.

The given thesis examines whether the rights which are given according to Estonian Criminal proceeding law are the same as given in the mentioned directive. The subject is important because there are many different legal systems and therefore rights in European Union Member States. Therefore we cannot be sure that right to access to a lawyer is guaranteed unless there are some minimum rights which must be guaranteed.

The aim of thesis first of all is to understand why right to access to a lawyer is so important to suspects and accused persons and to identify if Estonian Criminal proceedings law gives guarantees to all the same rights to the suspects and accused persons as the directive gives.

The first chapter provides an overview why access to a lawyer is so important for suspects and accused persons. It can be said that right to access to a lawyer is so important because it helps to avoid cases of mistrial. Suspects and accused persons are not usually informed how is the best way to protect their own rights. Therefore they need a lawyer who has relevant education and who can help them to have the best decision made in the end. It can be said that in Estonian law system right to access to a lawyer is established in constitution. So it means that it is one of the basic rights.

The second chapter deals with rights established in directive which give suspects and accused persons rights to access to a lawyer in criminal proceedings before the start of any police or other law enforcement authorities. Also in this chapter there are analysed rights which should be ensured to lawyer so he can do his work. It can be said generally that the rights which are

given in directive are also given in Estonian internal law. But there are still some differences between rights in directive and rights in Estonian law. For example according to directive there should be opportunity for lawyer to check the conditions in which suspect or accused persons are detained. This right is not given for lawyers according to Estonian law. Author of these thesis has an opinion that it is important to have this kind of right in all States. It is obvious that the conditions, where suspected or accused persons are detained, can be different in different countries. Therefore it is important to have the main rights such as right for lawyer to go and see what kind of conditions are there. It helps to provide the cases of brutal and inhuman behavior and conditions.

According to directive Member States shall not derogate from the provisions of this directive. Any such derogation shall be justified by compelling reasons pertaining the urgent need to avert serious adverse consequences for the life or physical integrity of a person, shall not go beyond what is necessary, shall be limited in time as much as possible and shall not prejudice the fairness of the proceedings. It can be said that these conditions are established also with Estonian Code of Criminal Procedure. But directive said also that derogations may only be authorised by a duly reasoned decision taken by a judicial authority on case by case cases. According to Estonian law this kind of derogations can be made if there is prosecutor's offices permission.

The third chapter deals with the right of access to a lawyer in European Warrant proceedings. Directive establishes fixed rights which should be guaranteed in Member States when he or she gets arrested. Most of the rights established in directive are also established in Estonian Code of Criminal Procedure. Still it can be said that there are two rights which are not established in Estonian legal system. First of all lawyer has no right to access to the place where the person is detained in order to check the conditions of detention. Secondly Estonian law does not provide bilateral protection for suspected or accused persons. This would mean that person has lawyer in the executing State and also in issuing State.

Chapter three also gives an overview about rights to legal aid and remedies which suspected and accused persons can use. It can be said that Estonian law provides the same rights which are established in the directive.

Chapter four compares rights in Estonian law and in directive in the light of right given in directive which establishes that communication of meetings between the suspect or accused person and his lawyer is guaranteed. It can be said that according to Estonian law there are the same rights established than directive. According to Code of criminal Procedure and Bar

Association Act confidentiality of meeting between the suspect or accused person and his lawyer is guaranteed. Also there is requirement that lawyer should hold everything, what he gets to know and what has importance in the case, to himself. All the documents about the case which lawyer has are also secret.

Overall it can be said that Estonian law has established almost the same rights to suspected or accused persons already as directive establishes. There are not many things which should be changed when Estonia has to take over the directive.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Analysis of the future of mutual recognition in criminal matters in the European Union. Institute for European Studies. p. 10. 20.11.2008. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/mutual_recognition_en.pdf (24.04.2013).
2. Fair Trial International submission to the ministry of Justice on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest. Fair Trial International, 2011. Arvutivõrgus: <http://www.fairtrials.net/publications/policy-and-campaigns/submission-on-the-right-of-access-to-a-lawyer-in-criminal-proceedings/> (15.04.2013).
3. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. Euroopa Parlament ja nõukogu 2011. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011PC0326:ET:NOT> (15.03.2013).
4. Kergandberg E. ; Pikamäe P.. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura 2012.
5. Kergandberg E. ; Sillaots M. Kriminaalmenetlus. Tallinn. Juura. 2006.
6. Madise Ü. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. trükk. Tallinn. Juura 2012.
7. Mõjuhinnangu kommenteeritud kokkuvõte. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2011:0687:FIN:ET:PDF> (20.04.2013).
8. Nõukogu resolutsioon 30. november 2009, teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. 04.12.2009, 2009/C 295/01. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009G1204%2801%29:ET:NOT> (15.03.2013).
9. Seletuskiri Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0326:FIN:ET:HTML> (15.04.2013).

10. Sillaots. M. Kaitsja võimalikust rollist ja seisundist Eesti tulevases kriminaalmenetluses. – Juridica 2000/II.
11. Soo. A. Ebaefektiivne kaitse kriminaalmenetluses: mõiste ja probleemistik. – Juridica 2007/VI.
12. Stockholmi programm-avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel. Euroopa Ülemkogu. – ELT C 115, 04.05.2010.

KASUTATUD NORMATIIVAKTID

Euroopa Liidu õigus

13. Euroopa Liidu toimimise leping. 30.03.2010, C 83/47. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:et:PDF> (02.04.2013).
14. Euroopa vahistamismääruse raamotsus. RTL 2004, 100, 1595.
15. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 1996, 11, 34; RT 2010, 14, 54.
16. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 30.03.2010, 2010/C 83/02. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:et:PDF> (02.04.2013).

Eesti õigus

1. Advokatuuriseadus. 21.03.2001. – RT I, 21.12. 2012, 4.
2. Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. 08.06.1992. – RT I, 21.03.2011, 50.
3. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. 06.1992. – RT I 27.04.2011, 2.
4. Karistusseadustik. 06.06.2001. – RT I, 17.04.2013, 8.
5. Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003. – RT I, 22.03.2013, 17.
6. Riigi õigusabi seadus. 28.06.2004. – RT I, 18.04.2013, 5.
7. Vangistusseadus. 14.06.2000. – RT I, 20. 12. 2012, 17.

Rahvusvaheline õigus

1. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 1996, 11, 34; RT 2010, 14, 54.
2. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II, 1994, 10, 11.
3. Konsulaarsuhete Viini konventsioon. RT II 2006, 16.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Euroopa Inimõiguste kohus

4. EIKo 13.06.2007, 23393/05, *Castravet vs. Moldova*, p 49. Arvutivõrgus: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?%22fulltext%22:\[%2223393/05%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-79767%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?%22fulltext%22:[%2223393/05%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-79767%22]}).
5. EIKo 27.11.08, 36391/02, *Salduz vs. Turkey*, p 52. Arvutivõrgus: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?%22fulltext%22:\[%2236391/02%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-89893%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?%22fulltext%22:[%2236391/02%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-89893%22]}).
6. EIKo 11.12.08, 4268/04, *Panovits vs. Küpros*, p 68. Arvutivõrgus: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?%22fulltext%22:\[%224268/04%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-90244%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?%22fulltext%22:[%224268/04%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-90244%22]}).

Eesti kohtud

7. RKPJK 3-4-1-5-10
8. RKKK 3-1-1-86-03
9. RKKK määrus 3-1-1-61-10

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Aliis Pihkva

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 03.08.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Kaitseõiguse direktiivis sätestatud nõuete võrdlus Eesti kriminaalmenetlusõigusega, mille juhendajad on Priit Pikamäe ja Meris Sillaots,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 06.05.2013

